

Hanne Poulsen: En gruppe portrætter af søens folk og skibe fra 1700-årenes slutning

Maleren Jes Jessen fra Åbenrå var C.W. Eckersbergs første læremester, og hans omfattende arbejder i landsdelens kirker kan nu ses efter nyere tids afdækninger. I denne artikel sættes Jes Jessens anselige række af portrætter af personer og skibe hjemmehørende i Åbenrå og Randers i relation til den aktuelle søfart. De portrætterede personer i Åbenrå viser sig næsten alle at være skippere og/eller partredere i byens flåde, der var bemærkelsesværdig ved sine overvejende store skibe. Gennem skibsfarten kom Jes Jessen i kontakt med de førende kredse i Randers, der ligeledes havde søfarten som grundlag for deres velstand. Nyfundne portrætter og skibsbilleder har understreget skibsfartens betydning for Jes Jessens kunstneriske virksomhed, der tidligere mere alment er behandlet af forfatteren.

Selvportræt af maleren Jes Jessen i Åbenrå (1743-1807). Han var udlært håndværker, men udførte et stort antal portrætter for en kundekreds, der havde søfarten som økonomisk baggrund. Pastel på skind. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Self-portrait of the painter Jes Jessen in Aabenraa (1743-1807) painted in pastel colours on leather. He was a trained craftsman, but he painted a large number of portraits for a clientele whose prosperity was based on shipping. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

At få malet sit portræt og derved sikre sig en plads i eftertidens hukommelse blev i Danmark længe regnet for et privilegium, der var forbeholdt adelen og embedsstændens øverste rangklasser. I Norden var den tidligere borgerlige portrætkunst i 1600-årene forbeholdt epitafiet, familieportrættet, der efter familieoverhovedets bortgang blev ophængt som mindetavle i kirken. Dette fænomen var så nøje knyttet sammen med barokstilen, at det blev forældet sammen med denne stilart og herefter gik af brug.

Først i sidste halvdel eller snarere fjerde del af 1700-årene ser vi det danske borgerlige, individuelle portræt komme på mode. Det sker i forbindelse med en almindelig europæisk højkonjunktur knyttet sammen med en voksende liberalisering, hvad der blandt andet indebar, at den private købmandsstand mod århundredets slutning overtog kompagniernes hidtidige monopoliserede og statsstøttede handelssøfart. Og denne overgang fandt sted ikke alene i hovedstaden, men også i provinsens og i høj grad i hertugdømmerne Slesvig og Holstens søfartsbyer. Medvirkende til den borgerlige kulturs opblomstring var især søfarten, der drog fordel af landets neutralitet i et krigshæret Europa, men også de mange

begyndende industrier og manufakturer sammen med et landbrug, der blev styrket ved reformer og forbedrede dyrkningsmetoder.

Jævnside med at de nye bevidstgjorte befolkningsgrupper som købmænd, skipperne, møllere og håndværkere lod sig portrættere, i provinsen oftest af omreisende malere, lagde de også vægt på at få kilden til deres velstand og baggrunden for deres agtelse udødeliggjort. Vi har billeder af bygningsanlæg som herregårde, møller og købmandsgårde, og fra søfartsbyerne ser vi efter 1800 et stigende antal skibsportrætter.

Fra 1700-årene er i Danmark kun et beskeden antal borgerlige portrætter bevaret. Både den kunstneriske og materialernes kvalitet har været for ringe. Den måske største, kendte gruppe portrætter fra monarkiet uden for hovedstaden skyldes maleren Jes Jessen i Åbenrå, og hertil kommer arbejderne af hans tidligt afdøde bror Peter.

I Kunstkalender Schleswig-Holstein, 1920, behandler Kurt Freyer den nordtyske malerkunst. Om portrætmaleriet skriver han: "Jene Porträtkunst des ausgehenden 18. Jahrhunderts, die in Dänemark durch Juel und Lorentzen, in Deutschland durch Graff charakterisiert wird, findet in Nordschleswig eine bescheidene Fortführung durch die Brüder Jessen aus Apenrade, die in Kopenhagen ausgebildet waren, aber dann in Apenrade lebten. Von beiden sind uns noch ausser wenigen anderen Werken, die Selbstbildnisse erhalten", og med rette fremhæves Peter Jessens selvportræt for en sikrere formfølelse og dybere karakteriseringssevne end broderens¹.

Kurt Freyer har hovedsagelig kun kendt de af brødrene Jessens portrætter, der endnu ejedes af familien Jessen/Jebsen og deres slægtninge.

Det var dog kun den yngre bror, Peter Jessen (1752-1781), der kom til København. Den ældre bror, Jes Jessen (1743-1807), blev udlært som maler i Åbenrå, hvor også faderen, Peter Jessen, havde virket som maler til sin død 1761. I folketællingen for Åbenrå 1769 anføres Jes Jessen som maler, og han har sin 16-årige bror i huset på Kirkepladsen som læredreng.

Kunstakademiet var blevet oprettet i København i 1754, og med dets forskellige klasser og divergerende målsætning blev der nu sat et skel mellem håndværksmaleren og den frit arbejdende kunstner. For Jes Jessen og hans forgængere i faget havde de vekslende arbejdsopgaver dannet en glidende overgang mellem anstrykning af mure og døre og en egentlig kunstnerisk udøvelse som gengivelse i farver af et kobberstik eller et prospekt eller portræt efter naturen. Efter 1777 blev der til den vordende malermester kun stillet tekniske krav, at han med sin pensel kunne skabe illusion af arkitektur eller en blomstersmykket vase i en niche, alt malet i een farve, samt give prøver på marmorering, bronzering, forgyldning og lakering².

Malerne i Åbenrå var så få, at de ikke var organiseret i lav, så Jes Jessen har ikke været underkastet nogen prøve. Han var suverænt den førende maler i Åbenrå fra 1775 til sin død, og han havde gerne en elev eller svend på værkstedet.

For malersvenden Peter Jessen, der var små ti år yngre end broderen, var det na-

Selvportræt af Peter Jessen, Jes Jessens yngre bror (1752-1781). Han blev uddannet på Kunstakademiet i København. Foruden selvportrættet kendes syv portrætter fra hans hånd. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Self-portrait of Peter Jessen, Jes Jessen's younger brother (1752-1781), who attended the Art Academy in Copenhagen. Beside this self-portrait seven other portraits by him are known. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

turligt at søge til Kunstakademiet for at få udviklet sine kunstneriske evner. Her finder vi hans navn i 1775 blandt de 156 elever i den frie tegningsskole. Han opnåede at få den lille sølvmedaille med indskriften "alliciendo", frit oversat: Til opmuntring³. Den er endnu i familiens eje. I 1779 var Peter Jessen tilbage i Åbenrå. Den 8. januar daterede han en tegning i den kunstelskende gæstgiver J.D. Hartmeyers stambog i anledning af gæstgiverens bryllup på denne dag⁴. To portrætter af skibskaptajn og reder i Åbenrå Peter Johan Otzen og hans hustru Clara født Jebsen er udaterede, men årstallet må være 1780, parrets bryllupsår. Disse to billeder var i 1960'erne i privat eje i Hongkong. Portrætterne af en københavnsk guldsmed (med en sølvskål som attribut) og hans hustru er signeret: "Peter Jessen pinx". Portrættet af en ung pige, vistnok parrets datter, er signeret: "Peter Jessen Copenhagen 1779". Ialt syv kendte portrætter er sammen med Peter Jessens selvportræt alle i privat eje⁵. 1781 dør Peter Jessen og begravnes på Assistens kirkegård i København.

Jes Jessen var i disse år efterspurgt som kirkemaler. I 1778 begyndte han et omfattende stafferingsarbejde i Bjolderup kirke to mil sydvest for Åbenrå. Stolestaderne

blev udsmykket med naturalistiske blomsterbuketter på mørk bund, og til de 21 fyldinger på et nybygget pulpitur malede han scener fra det Gamle Testamente efter kobberstukne forlæg. Herefter, i 1780, fortsatte Jes Jessen sit malerarbejde i den nærliggende Hjordkær kirke. Han betrådte sin løbebane som maler netop i de år, da nyklassicismen slog an som den nye stil. Nu kunne kunderne ikke hurtigt nok få de foregående, mere snørklede og overlæssede, stilarter erstattet af enklere linier og lysere farver.

Jes Jessen som portrætmaler

Jes Jessens to tidligste, signerede og daterede portrætter er fra 1783. De forestiller begge en skibskaptajn, den ene fra Åbenrå,

Skibskaptajn Hans Peter Festersen, Åbenrå, portrætteret i 1783 af Jes Jessen. I baggrunden ses hans skib, brigantinen "Weinstock". Åbenrå Museum. (Foto: N. Elswing). *Hans Peter Festersen, a ship's captain from Aabenraa, portrayed in 1783 by Jes Jessen. In the background his ship, the brigantine "Weinstock", can be seen. Aabenraa museum. (Photo: N. Elswing).*

den anden fra København. Begge er vist i halvfigur mod højre. De henholdsvis står og sidder på et podie, en balkon, for at man fra denne højde kan have frit udsyn over vandet bag dem, hvor deres skib ligger for anker. Bag figurerne danner et mørkegrønt draperi en rolig baggrund. På lærredets bagside fortæller en kort inskription sammen med malerens signatur, hvem vi har for os.

Hans Peter Festersen fra Åbenrå var i 1783 knapt fyrre år. Han er afbildet i en mørk frakke (kjol) med blanke ankerknapper og viser sit eget kortklippede hår, for søens folk brugte kun sjældent paryk. Han står med en søkikkert og et paskort ligger foran ham. Festersen står i 1784 som fører af brigantinen (= briggen) "Weinstock", for

hvilket skib hans fader stod som korresponderende reder. Det er da også et tomasted fartøj, vi ser bag den nylig udnævnte skibsfører, der endnu i 1783 var styrmand på den tremastede galiot "Anna Maria". Bag på lærredet en næsten ulæselig inskription: "Hans Peter Festersen f. 1753./Gemalt von Jes Jessen in Apenrade/Anno 1783".

Eilert Madsen fra København er afmalet i stadstøjet, vinrød vest og kjol og hvidt halsbind med kniplingskrøs i halsen og kniplinger ved håndleddene. Han bærer også paryk med bukler ved ørerne og kort nakkepisk. Han sidder med et kort over Biskayen og sætter sit bestik ud med en passer. Bag ham ligger et fregatskib for anker med et stort dansk splitflag over hækken, vimpel på stortoppen og gøs ude på bovspydet. Skibet er lige ved at lette. Folkene er parat til at sætte de allerede slækkede sejle. Skibet bag Eilert Madsen må identifi-

Skibskaptajn Eilert Madsen, København, afmalet i 1783 af Jes Jessen, da han i Åbenrå inspicerede bygningen af sit skib, fregat "Æolus", som ses på vandet bag ham. Privat eje. (Foto: Kirsten Nijkamp). *Eilert Madsen, a ship's captain from Copenhagen, painted in 1783 by Jes Jessen when Madsen was in Aabenraa to inspect the building of his ship the frigate "Æolus", which can be seen on the water behind him. Privately owned. (Photo: Kirsten Nijkamp).*

ceres som fregat "Æolus", der var under bygning i Åbenrå 1782-83 for et københavnsk partrederi ved grosserer Budtz⁶. Som udnævnt fører overvågede Madsen skibets bygning og udrustning, og under sit ophold i Åbenrå har han haft udmærket lejlighed til at gøre sig bekendt med det stedlige søfartsmiljø og til at sidde model. Ved billedets restaurering i 1983 blev et gammelt støttelærred fjernet. Herved kom den oprindelige betegnelse bag lærredet til syne: "Capt: Eilert Madssen/ er født 1746 d: 22 Sept./ Malet af Jes Jessen i Aabenraa/ Ao 1783".

Vi ved ikke, hvornår Jes Jessen begyndte at male portrætter. Fra de to beskrevne portrætter fra 1783 og frem til 1805 arbejder han inden for et fast skema, tydeligt påvirket af traditionen fra renaissanceportrætkunst i Norditalien og senere i Nederlandene. Den portrætterede kan vælge enten at have et mørkt draperi som baggrund eller stå i en naturalistisk arbejdsituation i kontor eller stue. Udvalgte småting, accessorier, karakteriserer eller ligefrem præsenterer modellen.

En maler som F.C. Löhr i Hamborg (o. 1735-1812) repræsenterer ganske den samme tradition som Jes Jessen, men de to kunstneres temperamenter har været forskellige⁷.

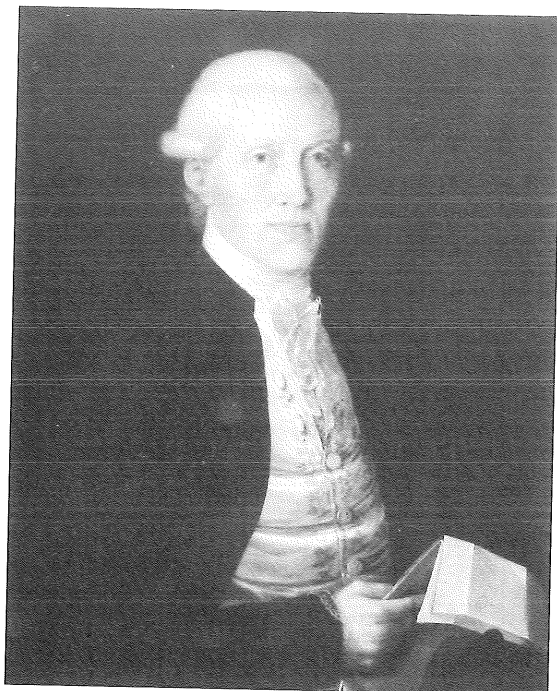
Jes Jessens selvportræt er udført i pastel på skind, ellers er alle de kendte portrætter malet i olie på lærred. Lærrederne har Jes Jessen fået i ensartede mål. Med ubetydelige variationer holder portrætterne 78 x 62 cm i lysmål, altså mål taget inden for rammen. Kun få portrætter er signerede i det bemalede felt og da nederst til venstre. En

signatur er derimod almindelig på hans prospekter og skilderierne efter kobberstik. Portrætterne er i stedet betegnet på bagsiden, idet maleren kombinerer en præsentation af modellen med en signatur. Som det fremgår af de to betegnelser på skipperportrætterne fra 1783, var Jes Jessen tosproget. Søfartsfamilierne i Åbenrå talte tysk. De af Jes Jessens billeder, der har overlevet de første 150 år, er i dårlig stand. Farven er tørret ind og skaller af, ja ligefrem smuldrer, som det er tilfældet med Festersens billede. Adskillige portrætter er derfor overført til nyt lærred, eller der er påklæbet et støttelærred. Herved er den oprindelige påskrift forsvundet. Sommetider er den overført på det nye lærred. I andre tilfælde er en løs seddel med en afskrift, undertiden i tydeligt forkortet og fordansket form, sat på rammen. Betegnes et portræt som usigneret, kan det udmærket oprindeligt have været forsynet med en udførlig bagsidetekst.

Vi kender omkring 36 portrætter, der enten er betegnet med Jes Jessens navn, eller de på grund af hans helt specielle stil, der dårligt kan forveksles med andres, kan tilskrives ham.

De fleste af disse portrætter er bevaret, enkelte i udlandet. Fire er kun kendt som fotografier. Jes Jessens portræt af sin hustru Metta født Bahnsen er alene kendt gennem Eckersbergs kopi fra 1829⁸.

Ser vi på de portrætteredes baggrund, viser det sig for de allerflestes vedkommende, at søfarten i vid betydning er forudsætningen for deres velstand. Det er personerne bag disse portrætter og skibene bag de ikke få skibsbilleder, som vi i det kommen-

Toldkontrollør Christian Bendtzon, Åbenrå malet af Jes Jessen 1784. Frederiksborgmuseet, dep. på Sønderborg Slot. (Foto: N. Elswing). *A customs officer named Christian Bendtzon from Aabenraa, portrayed in 1784 by Jes Jessen. Sønderborg Slot, borrowed from Frederiksborgmuseet. (Photo: N. Elswing).*

de vil sætte i relation til den lokale skibsfarts dengang aktuelle situation.

Fra 1784 er portrættet af toldkontrollør Christian Bendtzon. På en mørk baggrund lader Jes Jessen ham stå med et brev dateret "Copenhagen d. 17 July 1784". I Hof- og Statskalenderen for 1784 står han nævnt som kontrollør og visitør under sin foresatte, kaptajn Carl Ferd. Müller, og han virkede i dette embede indtil 1798.

Et ubetegnet kvindeportræt er af familietraditionen tilskrevet Jes Jessen. Det viser kaptajnhustruen Maria Koch, datter af skibskaptajn Marcus Petersen og Bertha født Heysel. Portrættet har mange af Jes Jessens karakteristiske træk og hører kunstnerisk til blandt de bedste, men det må lig-

ge tidligt i hans produktion, da den unge kvinde er klædt i modedragten fra 1770'ernes slutning med dormeusekyse og skråt afskårne flæseærmer. En ved restaurering forsvundet bagsideinskriftion er således afskrevet: "Marie Koch, født Petersen 1761, gift med H. Heinrich Koch, født 1741". Hans Hinrich Koch og Maria Petersen blev gift i 1781, og mon ikke portrættet stammer fra dette eller nærmestfølgende år.

Den 31. marts 1786 indgik Jes Jessen ægteskab med Metta Christine Bahnsen, datter af skibskaptajn Johan Hinrich Bahnsen og Gerda Maria Cornelsen. Nu var maleren selv blevet optaget i en familie med vitale interesser i byens skibsfart.

I 1785-87 havde Jes Jessen sit mest omfattende stafferingsarbejde i en kirke. Løjt kirke, der ligger en milsvej nordøst for Åbenrå, havde fået nyt inventar, og det gamle var blevet moderniseret. Jes Jessen malede små brogede blomsterbuketter på flere end 100 nye stolestader, bibelske billeder efter forlæg på to pulpiturer og stafferede prædikestolen med klassicistiske vaser på grå, marmorert baggrund.

I to perioder gennem sin virksomhed har Jes Jessen koncentreret sig om at male portrætter. Det skete i 1788-89 og i 1796-97. At der ikke kun er tale om tilfældigt bevarede sammenhænge men om, hvad vi næsten ville kalde en serieproduktion, bekræfter

Kaptajnhustruen Maria Koch, Åbenrå, i 1781 gift med skibsfører og reder Hans Hinrich Koch. Udat. og usign. portræt tilskrevet Jes Jessen. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Mrs. Maria Koch of Aabenraa, who in 1781 married ship master and shipowner Hans Hinrich Koch. Undated and unsigned portrait attributed to Jes Jessen. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

Rådmand, tidligere skibsfører og senere tobaksfabrikant, Cornelius Cornelsen og hustru Catharina født Biørnsen, portrætteret af Jes Jessen 1788 og 1789. Städtisches Museum, Flensburg. (Museumsfoto).

The town councillor, former ship master and later tobacco manufacturer Cornelius Cornelsen and his wife Catharina (née Biørnsen) had their portraits painted by Jes Jessen in 1788 and 1789. Städtisches Museum Flensburg. (Museum photo).

Jacob Friedrich Biørnsen var købmand og skibsreder i Åbenrå. Hans formue var den trediestørste i byen. Han og hans hustru Anna Magdalena født Bruhn blev portrætteret af Jes Jessen i 1789. Städtisches Museum, Flensburg. (Museumsfoto v. Gerd Remmer). *Jacob Friedrich Biørnsen was a merchant and ship owner in Aabenraa and he was the third richest man in the town. He and his wife Anna Magdalena (née Bruhn) had their portraits painted by Jes Jessen in 1789. Städtisches Museum Flensburg. (Museum photo by Gerd Remmer).*

Jes Jessen ved til sine bagsideinskriftioner at føje en dato for maleriets færdiggørelse.

Efter i 1788 at have portrætteret sognepræst Jørgen Hansen i Aller og hans hustru, denne sidste posthumt, maler Jes Jessen i september 1788 Catharina Cornelsen gift med rådmand Cornelius Cornelsen. Dette skete i september 1788, fire måneder før hendes død. Det var ved stoffer, farver og tilbehør, at Jes Jessen søgte at karakterisere sine kvindelige modeller. Turkisblåt, brunt og hvidt samt en rigdom af hvide kniplinger var rammen om den siddende Catharina Cornelsen. Også mønstret på hendes elfenbensvifte er brunt og den lyserøde rose, hun holder i hånden, har fået brune blade. Hankevasen på bor-

det foran hende skinner ikke, men har tinnets matte glans.

Catharina Cornelsen var født Biørnsen. Hendes broder, Jacob Friedrich Biørnsen, blev Jes Jessen færdig med at male i februar 1789. Han var købmand som sin fader og medlem af deputeretkollegiet. Biørnsen satte sine penge i skibsfarten og havde gennem årene anparter i et stort antal skibe,

Rådmand og privilegeret farver i Åbenrå, Martin Bahnsen. Portrætteret af Jes Jessen 1789. Også han havde parter i skibe. Den bøn, han er ved at læse, hentyder til hans hverv som kirkeværge. Privat eje. (Foto: N. Wivel). *Martin Bahnsen, a town councillor and privileged dyer in Aabenraa, portrayed by Jes Jessen in 1789. The prayer he is reading relates to his position as churchwarden. He too was a part-owner of ships. Privately owned. (Photo: N. Wivel).*

blandt andre de i forbindelse med Hans Peter Festersen nævnte tremastet galiot "Anna Maria" og brigantinen "Weinstock". Hans ægteskab i 1775 med en datter af Jørgen Bruhn på Strågård i Stollig på Løjtland betød en yderligere konsolidering af forretningen. Det var ikke Biørnsens ambition at blive afbildet med et af sine skibe eller med sit forretningsarkiv i baggrunden. Den myndige skikkelse virker i sig selv mod en rolig mørk baggrund. Kun et par bøger ligger og står foran ham og fortæller om hans belæsthed og hans samfundsinteresse. Vi læser titlen på en af dem, det er "Geschichte des heutigen Europas", William Russells store værk, der 1785-94 udkom i

tyisk oversættelse. Ved siden af står Gellerts Moralische Vorlesungen fra 1770.

Jes Jessen har haft hans hustrus portræt i arbejde samtidig. Fru Anna Magdalena har ikke som sin mand givet afkald på at blive foreviget sammen med sine kostbarheder. Øjnene kigger frem under et vidunder af en hue, en overdådighed af kniplingsrosetter og -flæser, stofblomster og silkesløjfer. Smykker glimter på huen, i ørerne, om armene og på fingrene. Den store blanke sølvvase på bordet foran hende understreger en demonstration af rigdom.

Den 18. maj 1789 fuldendte Jes Jessen portrættet af farver og rådmand Martin Bahnsen, sin svigerfars ældste bror. Den halvfjerdsårige rådmand og kirkeværge ved St. Nicolai kirke bærer en gammeldags halvlang paryk med bukler ved siderne. Kjole og vest er af mørk rødviolet fløjl. Kalvekrøset har syet tungekant, blonde ved håndleddet. Han sidder med et stykke papir, hvorpå i fraktur er malet en halvvejs læselig bøn.

Rådmand Cornelius Cornelsen, hvis bilde blev færdigt den 10. juni, var bror til Jes Jessens svigermor. Han havde sejlet i sin ungdom og havde i en årrække ført tremastet galiot "Die Frau Christina". I 1780 an-

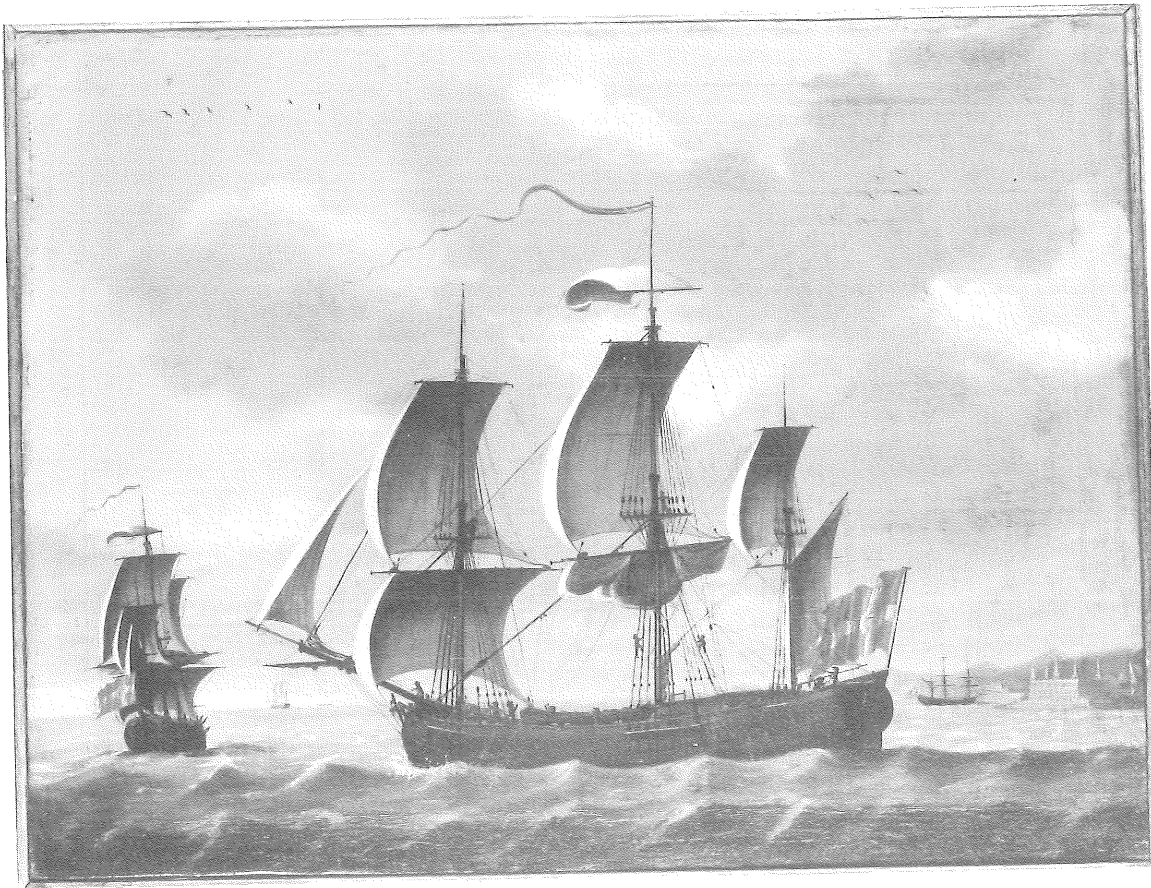
Metta Koch var søster til Anna Magdalena Biørnsen og gift med skibskaptajn Hans Jesper Koch, hvis portræt o. 1920 hang sammen med hustruens på gården Valhalla på Løjt. Udat. og usign. portræt tilskrevet Jes Jessen. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Metta Koch, Anna Magdalena Biørnsen's sister and the wife of ship's captain Hans Jesper Koch, whose portrait in about 1920 hung together with that of his wife on the estate called "Valhalla" in Løjt. Undated and unsigned portrait from about 1785 attributed to Jes Jessen. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

lagde Cornelsen en tobaksplantage med de fineste amerikanske planter. Efter et par år blev høsten fin, og han havde opfundet en hestetrukket skæremaskine, der kunne skære 5-600 pund om dagen. Også i skibsfarten havde han stadig anparter. Alligevel stod indtægterne ikke mål med omkostningerne. I dette år, 1789, afhændede han ejendommen Høgebjerg på Løjt, men det gav kun en kort frist før den endelige fallit. På billedet fremviser Cornelsen en tobaksdåse, et indlagt arbejde i guld og sølv. På skrivepulten bag ham ligger kolonnebogen, og pennefjeren står i blækhuset.

Metta Koch var en ældre søster til Anna Magdalena Biørnsen og som hende en Bruhn fra Strågård. Hendes billede har efter en restaurering mistet en mulig bagsideinskriftion, men det kan på grund af overensstemmelse mellem hendes og søsters dragtmode næppe sættes meget tidligere end 1789. Jessen har været glad for at male Metta Koch. Hun ligner en af de rokokoskikkelser med runde pudrede ansigter og fintegnede øjenbryn, der færdes på hans bibelske pulpiturebilleder. Faraos datter og hendes hofdamer skulle de ikke ha-

ve lignet de unge forvante kaptajnsfruer fra Åbenrå? I hånden holder Metta Koch en gul silkeparasol, ligesom Maria Koch gjorde på sit billede. Blegrøde rosenknopper er stukket i kniplingskysen og et rosenmønster er trykt på det blå silketøj med de lyse striber. Hertil passer smykkerne, de dybtrøde granater og perlerne med den blide silkeglans. Tre rækker perler bærer hun om armen, og et halsbånd er til overflod henkastet på bordet. En pendant til dette billede var det nu forsvundne portræt af Metta Kochs ægtefælle, skibskaptajn Hans Jesper Koch. De to billeder skal have hængt ved siden af hinanden på gården Valhalla i Stollig omkr. 1920. De var da beg-

Tremastet galliot "Christian Gottlieb" portrætteret i to positioner ud for Kronborg. Bagsideetiketten bevaret med titel, datoen d. 1. marts 1792 og Jes Jessens signatur. Billedet var bestilt af Hans Hinrich Koch, der havde ført skibet siden 1778. Schleswig - Holsteinsches Landesmuseum, Gottorp slot. (Museumsfoto). *The three-masted galliot "Christian Gottlieb" painted in two positions off Kronborg. The label on the back of the painting has been preserved and shows the title, the date March 7th, and Jes Jessen's signature. The picture was commissioned by Hans Hinrich Koch, who had been master of the ship since 1778. Schleswig-Holsten Landesmuseum, Gottorp Slot. (Museum photo).*

Maria Heysel, enke efter skibsfører, senere købmand og reder, Heinrich Heysel. Udat. og usign. portræt fra o. 1790 tilskrevet Jes Jessen. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Maria Heysel, widow of Heinrich Heysel, who was a ship master and later a merchant and ship owner: Undated and unsigned portrait from about 1790 attributed to Jes Jessen. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

ge meget medtagne og sorte. Parret blev gift i 1783. Hans Jesper Koch førte tremastet galiot "Die Hoffnung" fra 1778 til sin død i 1790-91. I 1796 døde Metta Koch 48 år gammel.

Et betegnet skibsportræt

På bestilling af skibskaptajn Hans Hinrich Koch afleverede Jes Jessen den 1. marts 1792 billedet af tremastet galiot "Christian Gottlieb", som Koch havde ført fra 1778. Det er et klassisk skibsportræt med det samme skib gengivet i to positioner sejlsende for vinden med Kronborg om styrbord. Det træk, at søen mellem skib og beskuer er mørkere end det bagved liggende vand, har Jes Jessen lånt fra de gamle nederlandske marinemalere. Kronborg Slot har Jes Jessen tydeligvis ikke haft noget første-hånds kendskab til.

Billedets udførlige datering kunne tyde på, at maleren har leveret flere arbejder. Tidligere har portrætteret af Kochs hustru, Maria, været omtalt. Man kan tænke sig, at Hans Hinrich Koch blev portrætteret sammen med hustruen omkr. 1781, og at de ældre portrætter her i 1792 måske er blevet fornyet. Hans Hinrich Koch var søn af skibskaptajn og rådmand Hans Joachim Koch, og en væsentlig del af familieformuen var også dengang anbragt i skibe. Da

Maria Koch døde som enke i 1828, var boets største aktiv fregatskibet "Thetis" med ladning, som det lå ved Skibbroen. Det blev vurderet til 12.000 rigsdaler. Afdødes hus med tre ovne og tre stolestader i kirken var tilsammen sat til 1250 rigsdaler.

Med slægtsskabs- og venskabsbånd var familien Koch knyttet til familien Heysel. Det udaterede portræt af den gamle Maria Heysel, født Petersen Schade, har grønt som hovedfarve. Den dunkelgrønne baggrund og det mørkt grønne draperi danner sammen med den blågrønne kjole en kontrast til det hvide skuldertørklæde og den hvide kyse med violette skygger. Store rigdomme havde Maria Heysels afdøde ægtefælle samlet sig, men de blev ikke omsat

Skibsfører Jes Bendixen fra Stentoft nær Åbenrå, portrætteret i 1794 af Jes Jessen. I baggrunden ses hans skib, tremastet galiot "Emanuel". Åbenrå museum. (Foto: N. Elswing). *Jes Bendixen, a ship's captain from Aabenraa, portrayed in 1794 by Jes Jessen. In the background his ship, the three-masted galliot "Emanuel" can be seen. Aabenraa museum. (Photo: N. Elswing).*

til smykker og andet tant af denne verden. Ægteparret hørte til byens lille pietistiske menighed. Heinrich Heysel havde selv ført skib og sat sine penge i skibsanparter, men også i foretagender på land. Han og Jac. Fr. Biørnsen var to af de tre, der i 1762 overtog forpagtningen af byens to møller. Parrets ældste søn Hans blev skibskaptajn, mens sønnen Johan førte faderens virksomheder på landjorden videre. Han leverede tømreret til adskillige af landsdelens omfattende kirkerestaureringer. Træet blev hentet i havne i Østersøen af byens store skibe, hvoraf han selv havde part i de syv. Johan Heysel og købmand og reder Jürgen Iwersen var i 1789 byens største skatteydere med en formue hver på 14.000 rigsdaler⁸.

Beløbet overstiger langt, hvad man ellers regnede for en stor privatformue. Biørnsen var nr. 3 på listen med en formue på 8300 rigsdaler.

Flere velstående søfartsfamilier havde gårde på Løjt, halvøen nordøst for Åbenrå. Bendix Nissen fra Stentoft blev stamfader til slægten Bendixen i Stollig. En af hans sønner, den mørkhårede, kraftigt byggede Jes Bendixen blev portrætteret af Jes Jessen i 1794. Han er helt traditionelt afbildet i skibsførerens daglige situation med bestikpasser og søkort. Bag ham er udsigten over vandet, hvor en tremastet galiot ligger for anker, og mandskabet er ved at ro ind til kysten i en chalup. Jes Bendixen havde ført tremastet galiot "Emanuel" siden 1785, hvor han 23 år gammel opnåede sit certifikat. I 1799 blev skibet afløst af en nybygning fra værftet i Åbenrå. Den nye "Emanuel" var med sine 104 clstr. byens største skib, og ligesom for den foregående stod broderen Nis Bendixen som korresponderende reder. Kun to år kom Jes Bendixen til at føre det nye skib. En tilskrift i Løjt sogns kirkebog i sommeren 1802 fortæller om de, der ikke kom hjem: "9. December 1801 døde Skipper Jes Bendixen paa Reisen fra Plymouth til Venedig under Sicilien. Han var en Søn af Bendix Nissen og

Thyra født Bruhn i Stentoft, døde i ugift Stand 38 Aar gammel”.

Den flåde, der var hjemskrevet i Åbenrå i årene 1780-1800, var af en usædvanlig sammensætning. I stedet for det sædvanlige, at et fåtal store skibe udskilte sig blandt en skare småfartøjer, var i Åbenrå de store skibe langt de fleste.

Flåden i Åbenrå 1785

I 1785 bestod flåden ifølge den officielle liste af 51 fartøjer, og den samlede tonnage udgjorde 2728 clstr., hvad der giver en gennemsnitsstørrelse på 54 clstr. = 108 tons. De mindste var seks jagter på 7-9 clstr. og to større på 19 og 26 clstr. Der var fire galeaser på 23-27 clstr. og en enmastet galiot “Jungfer Christina” på 49 clstr. Flest i tal var 17 brigantiner fra 37 clstr. Den største af disse, “Industria”, på 92 1/2 clstr. havde to dæk. To dæk havde også snaubrig “Maria Catharina Galley” på 80 clstr.

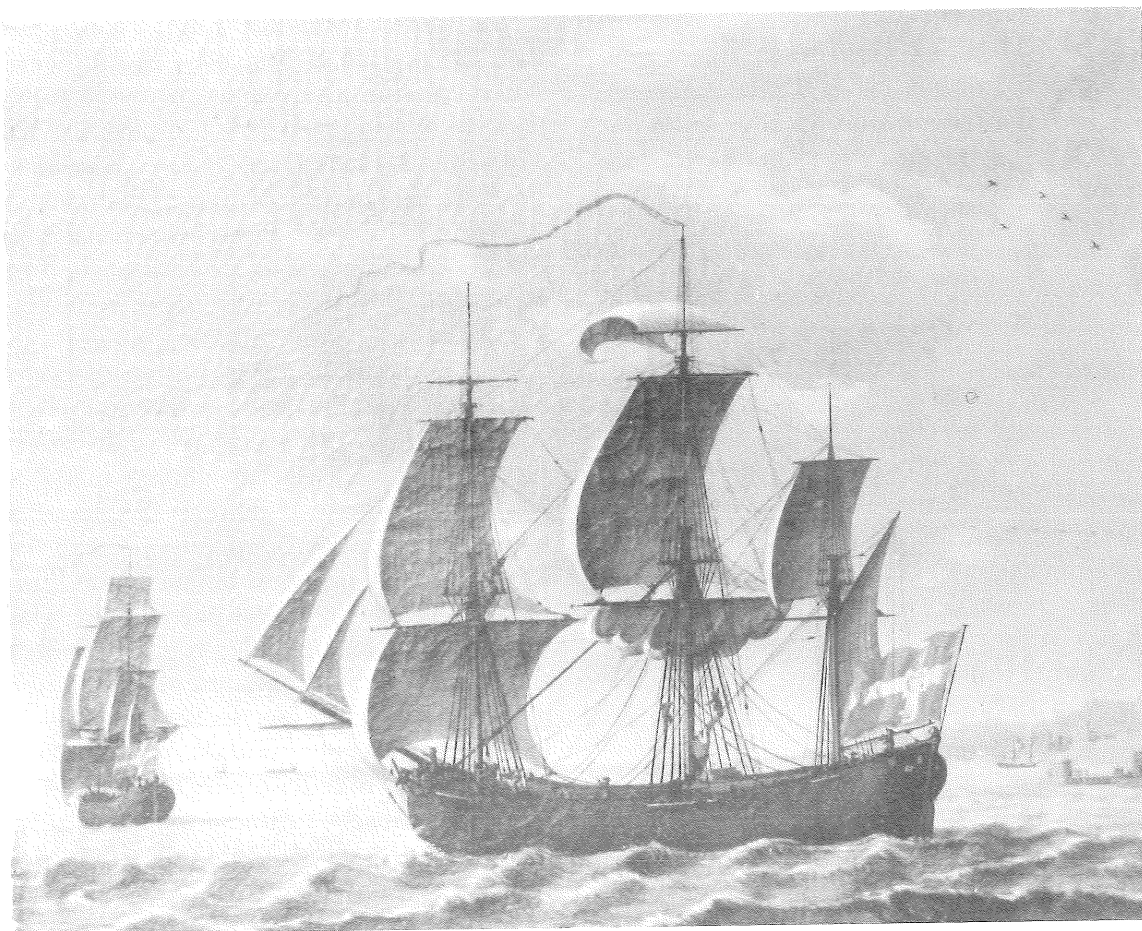
Tremastede galioter

Den ældste og mest markante gruppe udgjorde 13 tremastede galioter på 62-88 clstr. Galioten var en gammeldags skibstype, rundgattet og rundbuget med højt ror og indtrukket stævn. Den var langsom, tung at manøvrere og det høje udvendige ror var meget sårbart. Typen var da også på dette tidspunkt forlængst gået af brug i den nærliggende, større søfartsby, Flensborg. Den ældste af disse galioter, “Ludevicus Rudolphus” var bygget i Neustadt 1733. Cornelius Cornelsen og Martin Bahnsen var blandt de 16 Åbenråborgere, der havde part i dette skib. En anden, “Die Frau Ingeburg” på 78 clstr., havde to dæk. Den var

bygget i Neustadt 1758 og havde 27 redere, blandt andre Jacob Fr. Børnsen.

En tredje tremastet galiot, “Christian Gottlieb” på 58-62 clstr. blev som tidligere omtalt portrætteret af Jes Jessen i 1792. Den var bygget i Neustadt 1748, og blev fra 1785 ført af Hans Hinrich Koch. Et skibsportræt, der ganske svarer til billedet af “Christian Gottlieb”, viser en tremastet galiot i to positioner. Kun er kulissen her en romantisk Middelhavskyst med venetianske kasteller. Skibet minder meget om “Christian Gottlieb”, men har en markant rorshovedfigur, der ses over stævnen. Hvor skibet ses mod det stærkt rundede agterparti, har det en slående lighed med Jes Jessens lille billede af galioten “Emanuel” i baggrunden på Jes Bendixens portræt fra 1794. Også de toppede bølger er de samme. Forneden står et vers på fire linier. Det fortæller om en fugl, der byggede rede i skibet, da det stod spanterejst, og slutter med en bøn: “Gott lass dis Schiff in vielen Jahren, mit Seegen und Vergnügen fahren”, ellers er billedet ubetegnet. Det hænger nu på museet i Altona, men dets sidst kendte ejer var skibskaptajn Johan Matthiesen, Stentoft på Løjt.

Huset i Stentoft blev i 1785 bygget af Nis Bendixen på jord udskilt fra familiens toftbol¹⁰. Til det præsentable ydre svarede en lys og moderne rumindretning, og den velhavende reder bestilte Jes Jessen til at udsmykke ovnplads som dørfyldinger med hjemlige og fremmede prospekter. Vi ser både Napolibugten og Åbenrå fjord, begge som ramme om et tremastet fartøj. På en større fylding i en dør, der oprindeligt sad i østkammeret, ses i større målestok en tre-

Ubetegnet tremastet galliot portrætteret i to positioner i en Middelhavskulisse. Under billedet et vers i fraktur: "Als dieses Schiff ward aufgesetzt, da kam ein Vogel und baut ein Nest, und legt drein acht Eyerlein, welches mag zu remarquiren sein, Gott lass dis Schiff in vielen Jahren mit Seegen und Vergnügen fahren". Billedet har tilhørt kaptajn Johan Matthie-

sen, Stentoft, Løjt. Altonaer Museum in Hamburg. (Museumsfoto). *An undesignated three-masted galliot painted in two positions against a Mediterranean background. Beneath the picture is a fragment of verse in German which is quoted in the caption above. The last known local owner was Captain Johan Matthiesen, Stentoft, Løjt. Altonaer Museum in Hamburg. (Museum photo).*

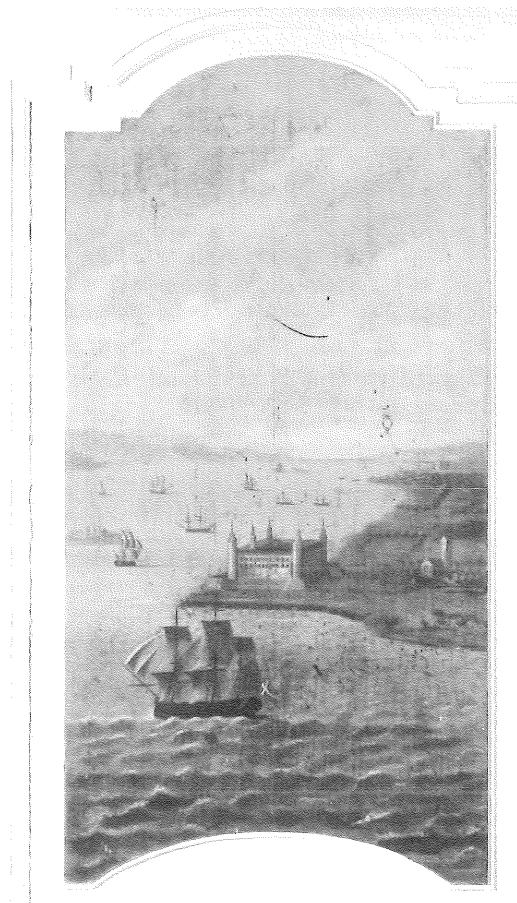
mastet galiot ved indsejlingen til Øresund. Det må nok være galioten "Emanuel", som vi her ser i flere udgaver, for det var omkring dette skib, at familien Bendixen havde satset økonomisk. Nis Bendixen var korresponderende reder for skibet, som broderen Jes førte fra 1785.

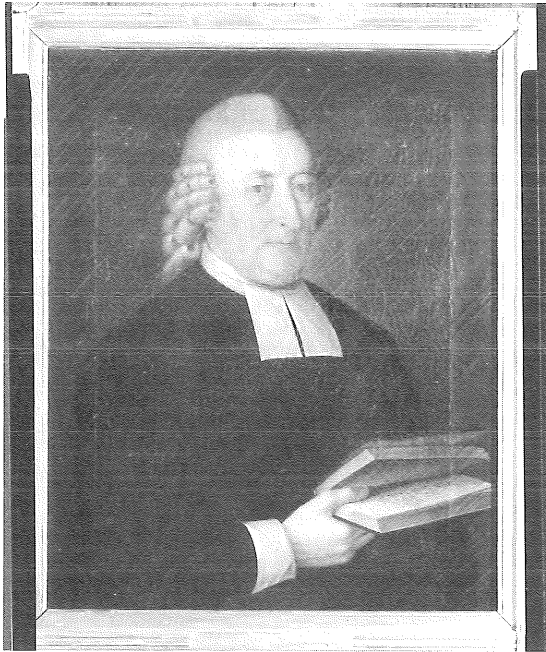
Af de 13 tremastede galioter var 12 bygget i Neustadt ved Lübeckerbugten, den sidste i Lübeck. Galioterne gik på Nord- og Østersøen. Først fra 1780'erne fik flere galioter algiersk og latinsk søpas for at fortsætte til Sydeuropa og Middelhavet, en fart som brigantinerne og fregatskibene netop fra Åbenrå var ved at gøre til en specialitet.

Brigantinerne udgjorde fornyelsen af flåden. Adskillige af dem var bygget i Sønderborg, Nordborg, Egersund og Åbenrå i årene 1778-1784. De større skibe var gerne ejet af 10-16 parthavere. Parthavernes navne, men ikke anparternes indbyrdes størrelse, fremgår af skibslisterne. Rederne var yngre og ældre skibsførere og købmænd og, ikke mindst, deres enker.

Bemalet dørfylding i "Kaptajn Matthiesens Hus" i Stentoft, Løjt: Skibe ved indsejlingen til Øresund. I forgrunden en tremastet galiot. Det lidt fremmed udseende Kronborg er det samme slot, som ses i baggrunden på portrættet af "Christian Gottlieb". Døren er nu flyttet til Jes Jessens hus på Kirkepladsen i Åbenrå. (foto: N. Elswing). *Painted door panel in a skipper's home in Stentoft, Løjt, showing ships sailing into the Sound. In the foreground is a three-masted galliot. The rather strange looking Kronborg is the same castle which can be seen in the background of the portrait of the "Christian Gottlieb". The door has been moved to Jes Jessen's house at Kirkepladsen in Aabenraa. (Photo: N. Elswing).*

Købmand Jacob Schwennesens arvinger havde 1783-94 samlet part i adskillige skibe, og galioten "Emanuel" var et af dem. Pastorinde Catharina Maria Hansen, død 1787, som Jes Jessen portrætterede posthumt i 1788, var en datter af Jacob Schwennesen, og rederlisternes "Jacob Schwennesens Erben" synes at have omfattet præsteparret fra Aller, en datter og deres to sønner, Hans, der studerede teologi og den ældste søn Jacob. Hans fik som myndig en

egen part, men broderparten fik Jacob Hansen, der kom til at føre morfaderens forretning videre. Hele familien blev portrætteret af Jes Jessen, Jacob Hansen og hans hustru Güde Elisabeth dog først i 1802.

I 1789, i hvilket år de herrer Biørnsen, Cornelsen og Bahnsen fik deres portræt malet, var Jacob Fr. Biørnsen reder for 9 skibe, og bortset fra en galease på 22 clstr. var det store skibe, mellem hvilke var fire tremastede galioter og snaubriggen "Maria Catharina Galley" med de to dæk. Tobaksfabrikanten Cornelius Cornelsen havde foruden en part i samme snaubrig anpart i to brigantiner og en tremastet galiot. Farver Martin Bahnsen havde foruden sin part i snaubriggen anpart i to fregatter og en

Sognepræst Jørgen Hansen i Aller og hans hustru Cathrina Maria født Schwennesen portrætterede Jes Jessen i 1788, hustruen efter en skitse taget ved hendes dødsseng i 1787. Præsteparret og deres umyndige børn havde som "Jacob Schwennesens Erben" anpart i flere af Åbenrås store skibe. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Jørgen Hansen, the vicar of Aller; and his wife Catherina Maria (née Schwennesen) were portrayed by Jes Jessen in 1788, the wife's portrait being painted from a sketch made while she lay on her deathbed in 1787. The couple and their children, who were under age, owned shares in several of Aabenraa's large ships under the name of "Jacob Schwennesens Erben". Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

brigantine. Den ene fregat "Die Hoffnung" blev ført af Martin Bahnsen jun., og hans bror var styrmand om bord.

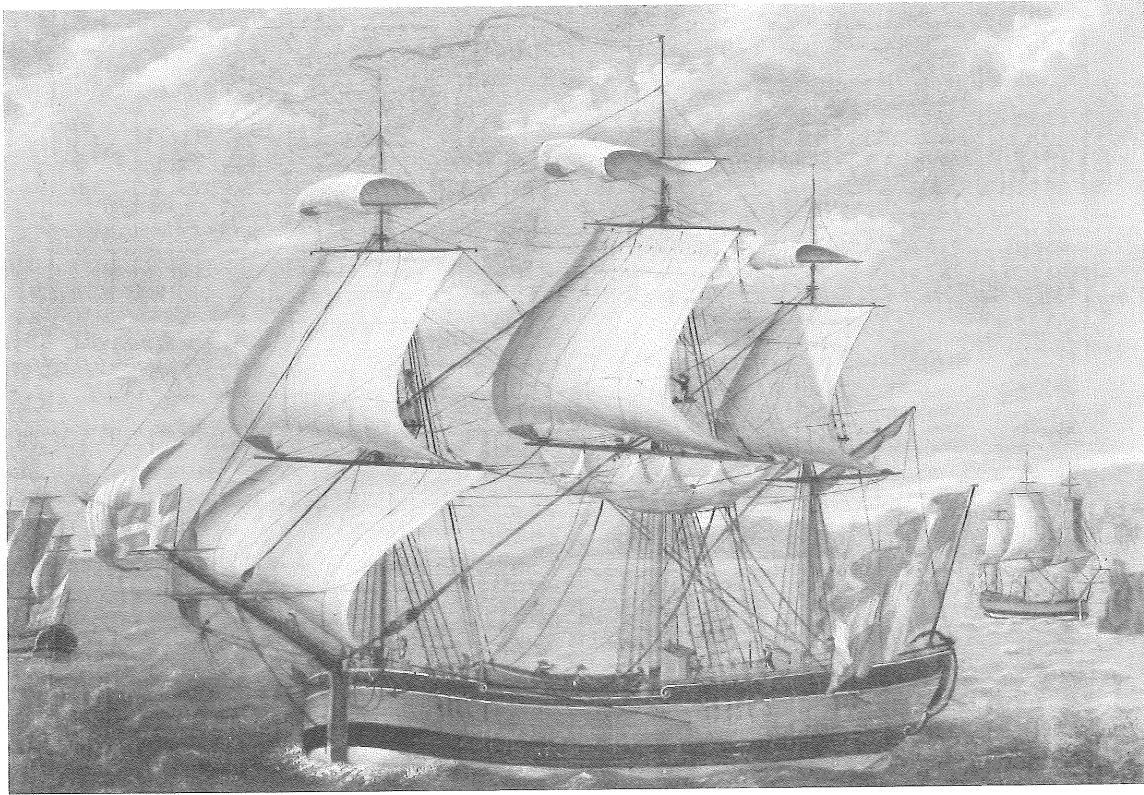
Den gamle Maria Heysel havde part i

tremastet galiot "Die Hoffnung". Hendes søn Johan havde part i 7 store skibe. I 1783 havde han ladet bygge en brigantine i Åbenrå og navngav den efter sine forældre, "Heinrich et Maria". For dette skib var Johan Heysel enereder.

Købmand og reder i Åbenrå Jacob Hansen og hustru Güde Elisabeth. Malet af Jes Jessen 1802. De originale billeder hænger hos efterkommere i USA. Affot. efter fotografier i Historiske Samlinger, LA, Åbenrå. *Portrait of Jacob Hansen, a merchant and ship owner in Aabenraa, and his wife Güde Elisabeth. Painted by Jes Jessen in 1802. The original pictures are in the possession of her descendants in the USA. Photographic copy of photographs in the Historical Collections, LA, Aabenraa.*

Af de øvrige skibsførere, som vi ved, var kunder hos maler Jessen, havde i 1789 Hans Jesper Koch part i sit skib, tremastet galiot "Die Hoffnung" samt i brigantinerne "Providentia", "Felicitas" og "Industria". Hans Hinrich Koch havde foruden i sit skib, tremastet galiot "Christian Gottlieb", part i brigantinerne "Die Einigkeit" og "Helena" samt i tremastet hækbordsskib "Neptunus". Skibsfører Peter Johan Otzen, som var blevet malet af Peter Jessen, førte brigantinen "Providentia", som her beskrives som en todækker. Han havde part i denne samt i brigantinerne "Catharina" og "Industria", fregatten "Die Hoffnung" og tremastet galiot "Constantia".

Flåden i Åbenrå 1795

I 1795 bestod flåden af 46 fartøjer på ialt 2228 clstr. og en gennemsnitsstørrelse på 48 1/2 clstr. Fordelingen var den samme som 10 år forinden, mange store skibe og kun få små. Der var nu 21 brigantiner og 5 galeaser/hukkertgaleaser. Antallet af tremastede galioter var reduceret til 5, mens der var 5 tremastere af andre typer, to fregatter, to hækbords barkskibe og et pinkskib. Forlisraten synes mod århundredets slutning at være på to skibe om året, og et

Et tremastet hækbordsskib portrætteret i tre positioner. Det fører Dannebrog både for og agter. Ubetegnet, men vi genfinder mange af Jes Jessens karakteristiske træk. Måske har vi her et billede af et af de tremastede hækbordsskibe, der hørte hjemme i Åbenrå. Museum für Hamburgische Geschichte. (Museumsfoto). *A three-masted square-sterned bark with accentuated taffarel portrayed here in three positions. It is flying the Dannebrog flag both forward and aft. Although undesignated this portrait contains many features characteristic of Jes Jessen's paintings. This may be a picture of one of the pair of three-masted barks whose home port was Aabenraa. Museum für Hamburgische Geschichte. (Museum photo).*

lignende, men mere svingende antal, blev afhændet.

Et skibsportræt udført i olie på lærred, ubetegnet og uden oplysninger om proveniens, er nu på Museum für Hamburgische Geschichte. Formatet er 56,2 x 73,6 cm, hvad der ganske svarer til portrættet af "Christian Gottlieb". Det viser et tremasted dansk skib afbildet i tre positioner under en fremmedartet kyst. Skibet er bygget med spejl, hvis svungne hækbord er tydeligt fremhævet. Man ikke vi her ser et af Åbenrås to hækboards skibe "Ritter St. Jürgen" eller "Neptunus", bygget henholdsvis 1762 og 1764 i Egersund og Haderslev. "Neptunus" forliste ved den Helder d. 26. oktober 1795.

Opsætning og detaljer udviser stor overensstemmelse med Jes Jessens skibsportrætter, men udførelsen forekommer ubehjælpelig. Det kan være et såkaldt værkstedsarbejde, for farveholdningen svarer til Jes Jessens.

I april 1797 forliste galioten "Christian Gottlieb" på Elben. Skipperen Hans Hinrich Koch og sandsynligvis hele besætningen omkom.

Skibsbyggeriet i Åbenrå

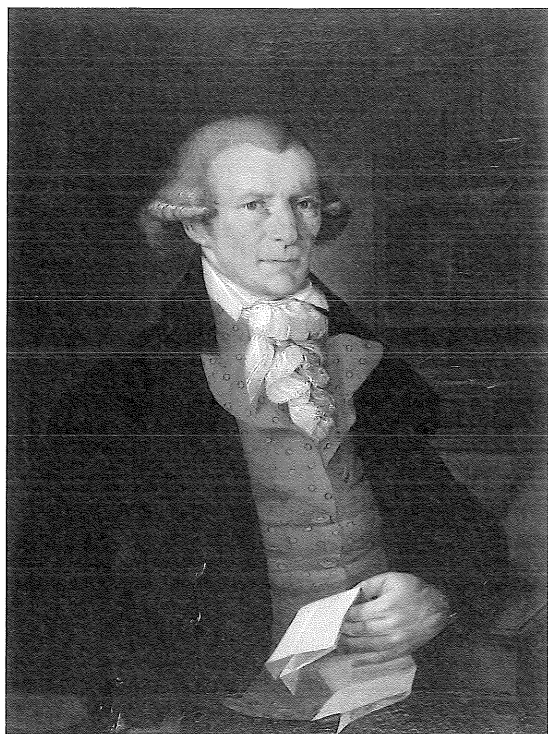
Kun to tremastede galioter gik ind i det 19. århundrede. I skibslisten for år 1800 lægger man nu mærke til de nye tremastede skibe bygget i Åbenrå og med et større læstetal end før set. Barkskibet "Æolus" på 102 clstr. stod færdigbygget og udrustet i april 1796. Sammen med skibets første mandskabsliste, "Schiffs Equipage-Rolle", er en rederliste med opgivne andele for de 16 parthavere. Skibets bygmester Erich

Paulsen og rebslagermester Johan Garben havde hver 1/24 i skibet. Skibets fører, Lorenz Asmussen Holdt, havde 25/96, Jacob Fr. Biørnsen havde 1/16, Johan Heysel 1/24, Jes Bendixen og hans bror Nis 1/15 og 1/12, deres fætter Nis Bruhn 1/24.

Det er byens og oplandets økonomiske sværvægttere, vi finder her. Hvor Johan Heysel og Biørnsen betalte de største formueskatter i Åbenrå, havde i Løjt sogn i 1789 Asmussen Holdt, Nis Bendixen og Nis Bruhn sammen med Bendix Nissens enke de største formuer på 4000 rigsdaler og derved.

Endnu større end "Æolus" på 104 clstr. var fuldskibet "Emanuel" bygget i Åbenrå 1799. Redere var her blandt andre Erich Paulsen, Lorenz Asmussen Holdt, Jacob Hansen og skibets fører, Jes Bendixen, der som nævnt døde om bord på skibet i Middelhavet 1802. Jacob Hansen, der i 1796 havde taget borgerskab og nu drev sin morfar, Jacob Schwennesens forretning, havde desuden part i fire brigantiner.

Skibsbygmester Jacob Paulsen fra Kappel havde omkring 1750 slået sig ned i Åbenrå. Efter hans død i 1765 ophørte skibsbyggeriet på grund af dårlige tider for skibsfarten. Som konjunkturerne bedredes, fik sønnen Erich Paulsen gang i byggeriet igen. Han forbedrede værftets anlæg således, at man også her kunne bygge store skibe. Hans ry som en dygtig skibsbygger bredte sig, og mange kunder kom fra kongeriget. Som Eilert Madsen i 1783 var kommet fra København til Åbenrå, var det ikke et særsyn, at fremmede slog sig ned i byen for at overvåge, at deres skib blev bygget og udrustet efter ønske.

En købmand i Randers, Hans Chr. Hansen, havde i 1787 fået en jagt "Wilhelmine" på 19 clstr. bygget i Åbenrå. I 1795 står han som vistnok eneste udenbys parthaver i det nybyggede pinkskib "Anna Catharina" af Åbenrå på 53 clstr. På skibets første rejse fra Åbenrå d. 22. april tog det blandt andet en last på 100 jernankre, 8000 mursten og 2000 teglsten med til Randers, hvorfra skibet så, udrustet med algersk søpas, skulle fortsætte til Middelhavet¹¹. I 1798 står Hans Chr. Hansen som korresponderende reder.

Et notat i Åbenrå bys retsprotokol for 1795 fortæller, at den herværende maler Jes Jessen den 1. oktober lod tre skilderier

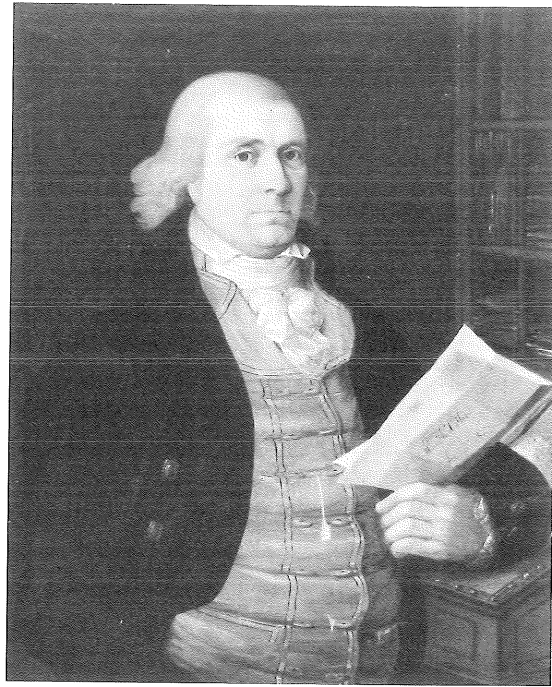

Rasmus Welling og hustru Else Cathrine født Bay. Welling var i Åbenrå i 1796 for at hente sit nybyggede skib, snaubriggen "Randers Bye". Her blev han malet i august af Jes Jessen, der herefter rejste til Randers for at portrættere byens borgmester og kredsen omkring ham. Wellings hustru blev malet under Jes Jessens ophold i Randers i 1797. Kulturhistorisk museum, Randers. (Museumsfotos v. Kirsten Nijkamp). *A Randers merchant named Rasmus Welling and his wife Else Cathrine (née Bay). Welling was in Aabenraa in 1796 to take delivery of his newly built ship, a snow called "Randers Bye". In August of that year he was painted in Aabenraa by Jes Jessen, who travelled to Randers soon after this in order to paint portraits of the mayor and the circle closest to him. Rasmus Welling's wife was painted during Jes Jessen's stay in Randers in 1797. Kulturhistorisk Museum, Randers. (Museum photos by Kirsten Nijkamp).*

Agent og købmand i Randers, Hans Christian Hansen, havde handelsmæssig forbindelse med Åbenrå, hvor også to af hans skibe var blevet bygget, adskillige år før han i 1797 blev portrætteret i Randers. Åbenrå Museum. (Foto: N. Elswing). *Hans Christian Hansen, an agent and merchant in Randers who had business connections with Aabenraa and also had two of his ships built there. All of this was several years before 1797, in which year his portrait was painted in Randers. Aabenraa Museum. (Photo: N. Elswing).*

med rammer sende op til Hans Christian (efternavnet glemt af kopisten) i Randers. Skal vi gætte på et af de malede motiver, er det omtalte pinkskib "Anna Catharina" en nærliggende mulighed. I retsprotokollerne er til op mod århundredets slutning indført afskrifter af attester udstedt til lokale næringsdrivende, der søger om toldfrihed, før deres varer afsendes til Kongeriget.

I 1796 afleverede skibsbygmester Erich Paulsen snaubriggen "Randers Bye" på 61 1/2 clstr. til Randers. Medredere var Hans Chr. Hansen og Lauritz Bigum, korresponderende reder var Rasmus Welling, købmand og en af de største grundejere i Randers. Han var stadshauptmann og eligeret borger, dvs. chef for borgervæbningen og medlem af byens råd. Rasmus Welling var i Åbenrå for at hente sit skib, og her blev han malet af Jes Jessen, der betegnede billedet på bagsiden: "...Malet 1796 d. 20. August af Jes Jessen i Apenrade". Welling blev malet stående ved sin pult med forretningsarkivet i baggrunden, og hele billedet oplyses af hans røde, mønstrede vest.

Jes Jessen rejser til Randers

En malersvend, Joachim Neuhaus, blev sidst på året ansat i værkstedet på Kirkepladsen, for at han kunne varetage de daglige malerforretninger, og så rejste Jes Jessen til Randers på, såvidt vi ved, hans både første og eneste rejse op i Kongeriget.

Havnekommissionen i Randers havde besluttet at bekoste et portræt af kommissionens formand, borgmester Johan Fr. Carøe, for at ophænge det i de eligerede borgers sal. I havnekommissionen sad Rasmus Welling, Jens Finsteen, Lauritz Bigum, Thomas Hansen og de to brødre, Hans Christian og Rasmus Hansen. Disse fremtrædende borgere og deres pårørende ønskede også selv at blive portrætterede, for

det var tidens mest eftertragtede statussymbol. Af den bevarede række portrætter, som Jes Jessen udførte under sit ophold i Randers, bærer de syv en dato for deres færdiggørelse. Hans Chr. Hansens portræt bærer den tidligste dato: 20. januar 1797. Man kan tænke sig, at Jes Jessen har boet hos denne tidligere forretningsforbindelse. Herefter følger portrættet af Else Cathrine Welling dateret 5. februar. Hans Chr. Hansen blev ligesom Rasmus Welling afbildet foran sin pult med arkivet i baggrunden. Brevet i hans hånd stilet til "Herrn Hans C. Hanssen" skal sikkert ved sit tyske sprog illustrere hans forbindelse med Åbenrå.

Portrættet af kapellan ved Sct. Mortens kirke, Jens Hornsyld, er dateret den 10. februar 1797. Der var gammel tradition for, at kirkens embedsmænd lod sig male, og der er fire gejstlige blandt Jes Jessens portrætmodeller. Hornsyld synes ikke umiddelbart at have hørt til den tætte kreds omkring købmændene Welling og Hansen, men nogen forbindelse kan de godt have haft med den ambitiøse teolog, der udlagde kirkens lære på en ny måde¹².

Henholdsvis den 12. februar og den 11. marts kunne Jes Jessen aflevere portrætterne af byens vejer og måler Johan Fr. Hansen og hans hustru Anna Margrethe, født Dons. Johan Frederik havde afløst sin fader i embedet som byens vejer og måler, og som embedsmand hørte han herved til i den anden af de fire klasser, det lille samfunds embeds- og bestillingsmænd var delt op i. Han er malet i en udendørs kulisse med draperi. Vægtlodderne på bordet og det regnskab, han holder i hånden, fortæl-

ler om det daglige arbejde i Toldhuset ved Sønderport. Den store kornvægt ses i baggrunden.

Johan Hansen, den gamle vejer og måler, var gift med Frederikke Brock, halvsøster til grosserer Niels Brock, der var født i Randers 1731, men som levede det meste af sit liv i København¹³. Hansen var en dygtig og anset embedsmand, og ægteparret sad i gode kår, men de blev især husket på grund af deres børns fortjenester. Anne Margrethe, den ældste af de tretten børn, blev gift med rådmand og justitsråd, senere borgmester Johan Fr. Carøe. Som nummer to og tre i rækken kom sønnerne Hans Christian og Rasmus Hansen. Vejer og måler Johan Fr. Hansen var det elvte barn i den store søskendeflok.

I marts måned blev Jes Jessen også færdig med portrætterne af købmand Rasmus Hansen og hans hustru Maren Frandsine, født Boye. Som sin broder Hans Christian havde Rasmus Hansen part i skibe og stod som ejer af flere af de forholdsvis små fartøjer, som den i Randers hjemskrevne flåde bestod af. I en årrække var han byens største reder. På sit portræt valgte han at fremvise en tegning af en galease. Vi må tro, at det er galeasen "Helene Charlotte" på 27 clstr., som han fik bygget på skibbroen i Randers i 1797, skønt der ikke fandtes noget egentligt værft. Galeaserne udgjorde halvdelen af byens 37 fartøjer¹⁴. De tre kvinder, Else Welling, Anna Margrethe og Maren Hansen er trods forskel i personlighed afbildet ret ensartet. For at skabe lidt liv i billedet sidder de hver især og sysler med forskelligt. Else Welling har taget sin håndarbejdspose frem og sidder med nål

Vejer og måler i Randers, Johan Fr. Hansen var bror til Hans Christian Hansen og svoger til borgmesteren. Han lod sig med sin hustru Anna Margrethe født Dons portrætter af Jes Jessen i 1797. Privat eje. (Foto: N. Elswing). *Johan Fr. Hansen, a weigher and measurer in Randers, was Hans Christian Hansen's brother and the mayor's brother-in-law. He and his wife Anna Margrethe (née Dons) had their portrait painted by Jes Jessen in 1797. Privately owned. (Photo: N. Elswing).*

og tråd. Anna Margrethe Hansen har taget en pære fra den flettede frugtkurv, og Marren Hansen har nippet et par kviste af en blomsterpotte. Deres hår og dragt vidner om, at det naturlige nu var blevet moderne. De krusede frisurer er kun holdt i ave ved lidt blomsterpynt og en bladkrans. De blå og grønne kjoler med trekvartlange ærmer, livbånd og skuldertørklæde er så godt

som ens, og heller ikke de beskedne smykker har givet anledning til kappestrid.

Borgmester Carøes portræt, der var det store bestillingsarbejde, er ikke dateret. Det har været i arbejde længe, og store overvejelser er gået forud. Hvor det kan virke en lille smule komisk at se vejer og måler Hansen stå med sine vægtlodder i et "feltherretelt", virker den kulisseagtige opbygning mindre påfaldende i et billede af så afgjort repræsentativ karakter som Jes Jessens portræt af borgmester Carøe. For at give billedet den ønskede højde og monumentalitet, greb Jessen endda til en understregning af det århundredgamle loggiomotiv, men udformet i overensstemmelse med den herskende nyklassicistiske stilretning.

Brystningen med kannelerede volutknægte, blomsterranker og perlesnore er malet plastisk illuderende som udhugget i lys, grå marmor. Skuffende naturalistisk er også malet den plakette, der præsenterer: "Johan Friderich Carøe/ ved hvis Virksomhed som sin Fødebyes Øvrighed i 28 Aar/ Staden forskiønnedes, dens Handel og Næringsveje udvidedes/ dens Indtægter, Politie og Fattigvæsen forbedredes/ Thi sattes hans Billede her af erkientlige Borge-re".

Naturligt nok blev Carøes portræt malet på et noget større lærred end den sædvanlige standardstørrelse, nemlig 124 x 82 cm, og det blev indfattet i en prægtig forgyldt ramme med et udskåret topstykke: et over-

Købmand i Randers, Rasmus Hansen, der var en af byens store redere, blev i 1797 portrætteret af Jes Jessen. Han valgte på billedet at sidde med en tegning af sit nyeste skib, galeasen "Helene Charlotte", der blev bygget på Skibbroen i Randers 1797. Privat eje. (Foto: N. Elsving). *A Randers merchant named Rasmus Hansen, who was one of the town's great ship owners, had his portrait painted by Jes Jessen in 1797. He chose to be portrayed sitting with a drawing of his latest ship, the galeass "Helene Charlotte", which was built at Skibbroen in Randers in 1797. Privately owned. (Photo: N. Elsving).*

Maren Hansen, gift med købmand og reder i Randers, Rasmus Hansen. Malet af Jes Jessen 1797. Privat eje. (Foto: N. Elsving). *Mrs. Maren Hansen, wife of merchant and shipowner Rasmus Hansen of Randers. (Photo: N. Elsving).*

Borgmester, justitsråd og birkedommer Johan Frederik Carøe. Billedet blev malet af Jes Jessen til op-hængning i de eligerede borgeres sal på Rådhuset og bestilt af Havnekommissionens medlemmer. Også den udskårne ramme med allegoriske symboler kom fra Åbenrå, leveret af møbelsnedkeren Lorenz Nielsen, der sendte en del rammer til Randers i forbindelse med Jes Jessens besøg her. Bogtitler og figurer i billedets mellem- og baggrund henviser til borgmesterens fortjenester for byens vel. Rådhuset i Randers. (Foto: N. Elswing). *Johan Frederik Carøe, Mayor, Councillor and District Court Judge. The picture was painted by Jes Jessen for display in the Council Chamber in the Town Hall and commissioned by the members of the Harbour Board. The carved frame with the allegorical symbols comes from Aabenraa too, supplied by Lorenz Nielsen the cabinet maker; who sent a number of frames to Randers in connection with Jes Jessen's visit to the town. The book titles and figures in the middle and background of the picture refer to the mayor's valued services to the town. Randers Town Hall. (Photo: N. Elswing).*

flødighedshorn og en merkurstav holdt i balance ved bladguirlander og øverst en "knækket" nyklassicistisk sløjfe. Også rammen stammer fra Åbenrå. På bagsiden sidder endnu etiketten fra snedker og billedskærer i Åbenrå, Lorenz Nielsen. Portrættet bærer Jes Jessens signatur og årstallet 1797 nederst til højre. Senere er på maleriet tilføjet det ridderkors, Carøe fik i 1809, og under det store tekstfelt er efter hans død i 1819 med lille skrift tilføjet hans data.

Borgmester Carøes interesse for byens fremgang og trivsel var hurtigt blevet fulgt op af resultater takket være hans to svogre, købmændene Rasmus og Hans Christian Hansen. De havde personlige interesser i sagerne og den nødvendige kapital. Først og fremmest skulle byens indsejling og hav-

neforhold forbedres. Skibsfarten var hæmmet, fordi fjordens mange grunde gjorde det vanskeligt for de nye skibstyper, der stak dybere, at komme ud og ind af fjorden. Med en kun beskeden overdrivelse sagde Messinafarere, at det tog længere tid for dem at komme fra Udbyhøj ved fjordens munding og til Randers, end det havde taget at komme fra Messina til Udbyhøj.

Carøe tiltrådte embedet som borgmester i 1773, og samme år søgte han assistance hos admiralitetet for at få en professionel vurdering af muligheden for en effektiv

og varig opmudringsplan og omkostningerne herved. Svaret lød, at kun med en hestetrasket muddermaskine kunne man sikre sig den helt grundige og rigtige opmudring. En sådan maskine med hesteomgang var dog kostbar at fremstille og dyr i drift. Det endte med, at Randers by i 1795 lånte en maskine, "Søbage nr. 3" fra opmudringsvæsenet i København. I mellemtiden fik Carøe overtalt Rasmus Hansen til sammen med sin broder at bekoste anlægget af en meget savnet vinterhavn ved Udbyhøj, der skulle kunne rumme 16-18 fartøjer, samt lægge penge ud til at få konstrueret og bygget en opmudringsmaskine, der skulle holde indløbet åbent. Den var færdig 1790. Resultatet virkede lovende, og brødrene lod en større maskine bygge, drevet ved menneskekraft som den første. I 1792 var begge opmudringsmaskiner i gang i og omkring vinterhavnen¹⁵.

De samlede foretagender blev året efter overtaget af en havnekommission, hvori købmændene Hansen som nævnt også havde sæde. Et indtægtsreglement skulle sikre havnens vedligeholdelse og fremgang, og et større lån blev optaget, så brødrene kunne få deres udlæg på over 4000 rigsdaler betalt.

Samtiden gav borgmesteren æren for at være ophavsmanden til disse for byen så nyttige initiativer. På Carøes portræt ser vi da også på fjorden den hestedrevne søbage, der blev leveret tilbage i 1797, og på reolen på hans venstre side bærer en af bogryggene titlen "Havnereglement".

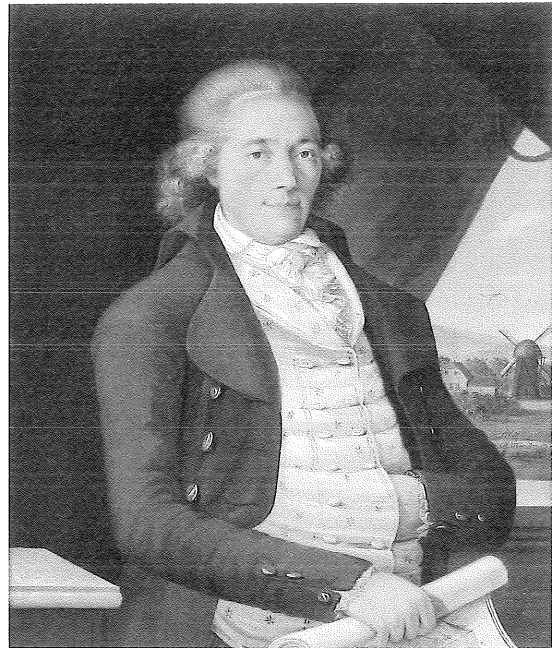
En anden bogryg bærer titlen "De Fattiges Regnskab", for at den kunne meddele eftertiden også denne side af borgmeste-

rens fortjenester. Før Carøe blev borgmester, havde krøblinge, forældreløse børn, fattige og syge drevet rundt i flokke i byens gader og ved tiggeri søgt at opretholde livet. Således skildres forholdene af byens historiker Stadfeldt i 1804. For at beskæftige disse voksne og oplære de mindreårige blev der først bygget en spindeskole og derefter en klædefabrik. I begyndelsen var fabrikken drevet for Fattigvæsenets regning, indtil den i 1792 blev overdraget Hans Chr. Hansen, der lod et mekanisk maskinspinderi indrettet i et nyt hus, som han lod bygge ved den østre side af fabriksbygningen. Det var stadig byens fattige, der havde fortrinsret til at få arbejde her, så meget som deres kræfter slog til. Også på grund af dette almennyttige arbejde blev købmanden af øvrigheden tildelt hæderstitlen agent¹⁶.

Jes Jessens portræt af garver Jens Finsteen er kun dateret med årstallet 1797. Overskygget af mørke draperier står han ved et brystværn, den ene hånd er stukket under vesten, i den anden holder han kortet over de jorder, der hører til ejendommen. Bag ham ses "Strømhuset" og møllen, hvorpå barken til garveriet blev malet. Den lå lige uden for Randers Sønderport, syd for Gudenåen. Garveriet med det tilhørende landbrug havde Finsteen erhvervet ved sit ægteskab med den noget ældre Else Cathrine Kirketerp. Hun var datter af Niels Brocks halvsøster, Sidsel Margrethe, og var således kusine til brødrene Hansen. Og Jens Finsteen forstod at drive hele foretagendet med fremgang og som sin kones fætre at skaffe sig fordele ved byens voksende skibsfart. Han lagde sig efter skibsprovi-
antering og fik i 1799 kgl. bevilling til i

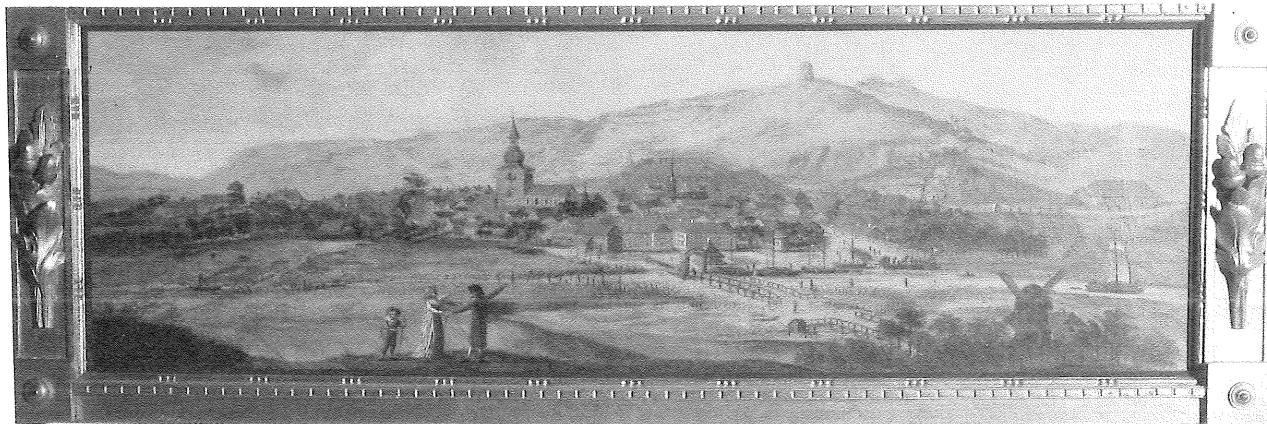
barkmøllen at indrette et grubbeværk til grynmalning. Bag på portrættets enkle, profilerede ramme, der i øvrigt er magen til rammen omkring Jens Hornsylds billede, sidder Lorenz Niensens etiket.

Ved siden af den anselige række signerede portrætter har Jes Jessen i 1797 også udført et prospekt af Randers by. Skilderiet er i et aflangt format som et dørstykke og anbragt i en lidt tung Louis Seize-ramme med udskåret egeløv på de korte sider. Udsigten er gengivet som set oppe fra bakkerne i Vorup, hvorfra byen kunne ses i sin længste udstrækning fra Vestergade til det fritliggende ridehus med Sct. Mortens kirke liggende i midten som et naturligt centrum. Kirken havde netop i 1796 fået nyt tårn med et på den tid så moderne løgspir. Ud for kølhalingspladsen for enden af Skibsga-

Garver Jens Finsteen, Randers, malet af Jes Jessen 1797. Randers Kunstmuseum. (Foto: Kirsten Nijkamp). *The tanner; Jens Finsteen of Randers, painted by Jes Jessen 1797. Randers Kunstmuseum. (Photo: Kirsten Nijkamp).*

Udsigt over Randers set fra syd. 31,5 x 99,5 cm. Signeret nederst t.v. "Jes Jessen pinxit 1797". Kulturhistorisk museum, Randers. (Foto: Kirsten Nijkamp). *View of Randers from the south. 31,5 x 99,5 cm. Signed bottom left "Jes Jessen pinxit 1797". Kulturhistorisk museum, Randers. (Photo: Kirsten Nijkamp).*

Portrættet af skibskaptajn Lorenz Johannes Frost fra Randers kendes kun som fotografi. Skildringen af skipperen, der sidder under sit draperi med et søkort på bordet, mens hans skib, en brigantine, ligger på vandet i baggrunden, peger utvetydigt på Jes Jessen som kunstneren. Illustration i Tidsskriftet *Vikingen* 1939 nr. 11. *The portrait of ship's captain Lorenz Johannes Frost of Randers is only known from a photograph. The portrayal of the skipper sitting under his drapes with a sea chart on the table while his ship, a brigantine, floats on the water in the background clearly points to Jes Jessen as the artist. Illustration in the periodical Vikingen, 1939, nr. 11.*

de ligger nær land den hestedrevne opudringsmaskine. Nærmest Sønderbro ligger garvergården, Jens Finsteens hvidkalkede bindingsværksejendom i to etager, et forhus med 16 fag og et sidehus med 23 fag. Da hans barkmølle er i billedets forgrund, kunne Jes Finsteen være et gæt som billedets bestiller¹⁷.

Portrætterne af Randers-borgere er fundet hos efterkommere spredt i landet. Andre er kommet til de offentlige samlinger ved auktionskøb. Nogle er vel gået til grunde, andre vil måske dukke op. Jes Jessen var særdeles flittig i de måneder, han var i Randers. Måske er han ligefrem blevet overvældet af bestillinger. I hvert fald måtte han have flere både lærreder og rammer fra sin kontaktmand i Åbenrå, Hermann Frees,

der var forhandler af sejl og sejldug¹⁸. Den 7. februar sendte Frees ti stykker sejldug "Segeltücher" til Randers, og igen den 3. marts sendte Frees 10 stykker sejldug og 8 skilderirammer af træ, som han selv havde forfærdiget. Nogle uger senere sendte Lorenz Nielsen to rammer til Randers, og igen i august afgik en enkelt ramme til Randers med den farende post over land. Det har sikkert været det hurtigste, og Jes Jessen har været ved at afslutte sit arbejde i byen, for i oktober bliver han betalt for malerarbejde på rådhuset hjemme i Åbenrå. Den 1. november 1797 meddeles det atter, at maleren Jes Jessen og snedkeren Lorenz Nielsen i forening har sendt "9 in Rahmen eingefäldte Schildereyen" til Randers.

Senere billeder med tilknytning til Randers

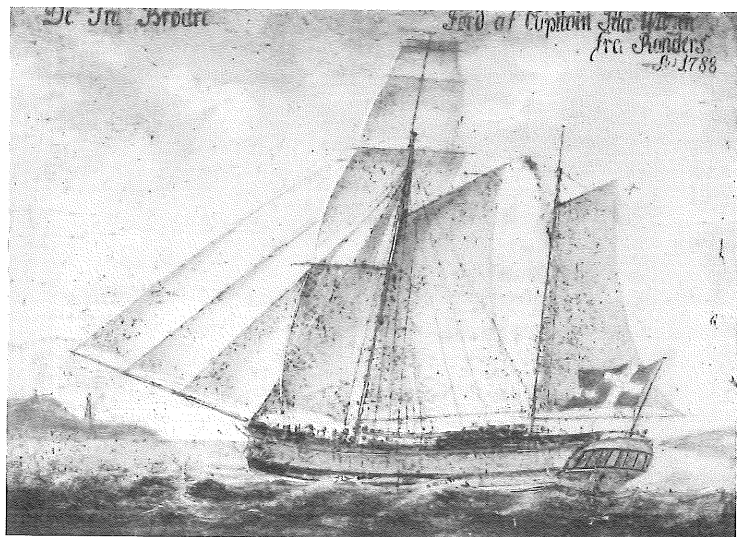
Måske kender vi nogle af disse billeder, der blev sendt til Randers både i november og senere efter Jes Jessens besøg. Skipper i Randers, Lorenz Johannes Frost må have været i Åbenrå i 1797 for at hente sit skib "Guden-Aae", og velsagtens er han blevet malet her. Hans malede portræt kendes kun fra et ældre fotografi. Kaptajnen sid-

der under et draperi iført en dragt næsten magen til Jes Finsteens, kun har han en ankernål i halsbindet. Han holder et søkort i hænderne, mens hans skib, en brigantine, ligger på vandet i baggrunden. Hele portrættets anlæg og udførelse peger på Jes Jessen som kunstneren. Det originale billede er trods efterlysning ikke fundet¹⁹.

Til stede i dag i Randers er til gengæld portrættet af Frosts skib, brigantinen "Guden-Aae" og det endda i to udgaver, begge uden signatur men betegnet: "Gudens-Aae fra Randers ført af Capt: Lorenz Joh: Frost. Ao 1799". Brigantinen "Guden-Aae" blev bygget 1797 i Åbenrå til agent Hans Christian Hansen i Randers, og med sine 66 clstr. var det nu byens største fartøj. På det bedst bevarede portræt er skibet set sejlende for vinden i Åbenrå fjord, og byen med Sct. Nikolai kirkes spir ses i baggrunden.

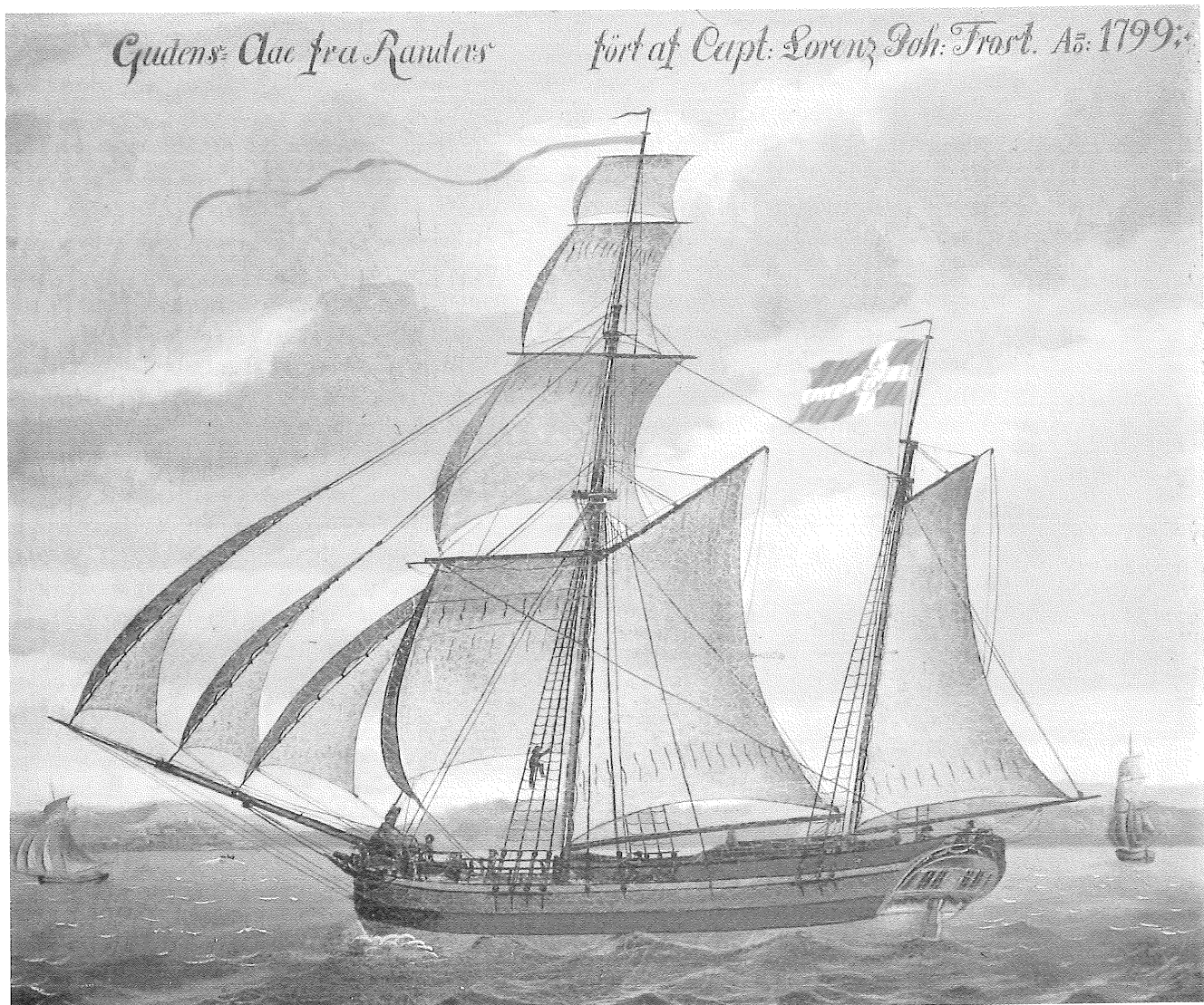
På et lærred af ganske samme størrelse (54,5 x 63,5 cm) har maleren gengivet skibet endnu en gang, nu anbragt i en Middelhavskulisse med sydlandsk arkitektur på de gråligt tonede kyster. På bagsiden af dette lærred er klæbet "annales", personlige data for familien Frost 1784-1820²⁰.

Frost var født 1760 som søn af kromanden i Svenstrup på Als og hørte selv hjemme i Nordborg. Han havde ført skib for Hans Chr. Hansen gennem adskillige år, før han blev betroet kommandoen over nybygningen. Frost var kendt af sin samtid. I 1794 modtog han fortjenstmedaillen i guld samt 200 rigsdaler, fordi han i 1793 havde ført Hansens galease "Rosenbusken" ind til Cadix med kun to drenge til hjælp og uden nævneværdig skade, efter at skibet var blevet opbragt og plyndret først af franskmændene, derefter af englænderne, hvor-

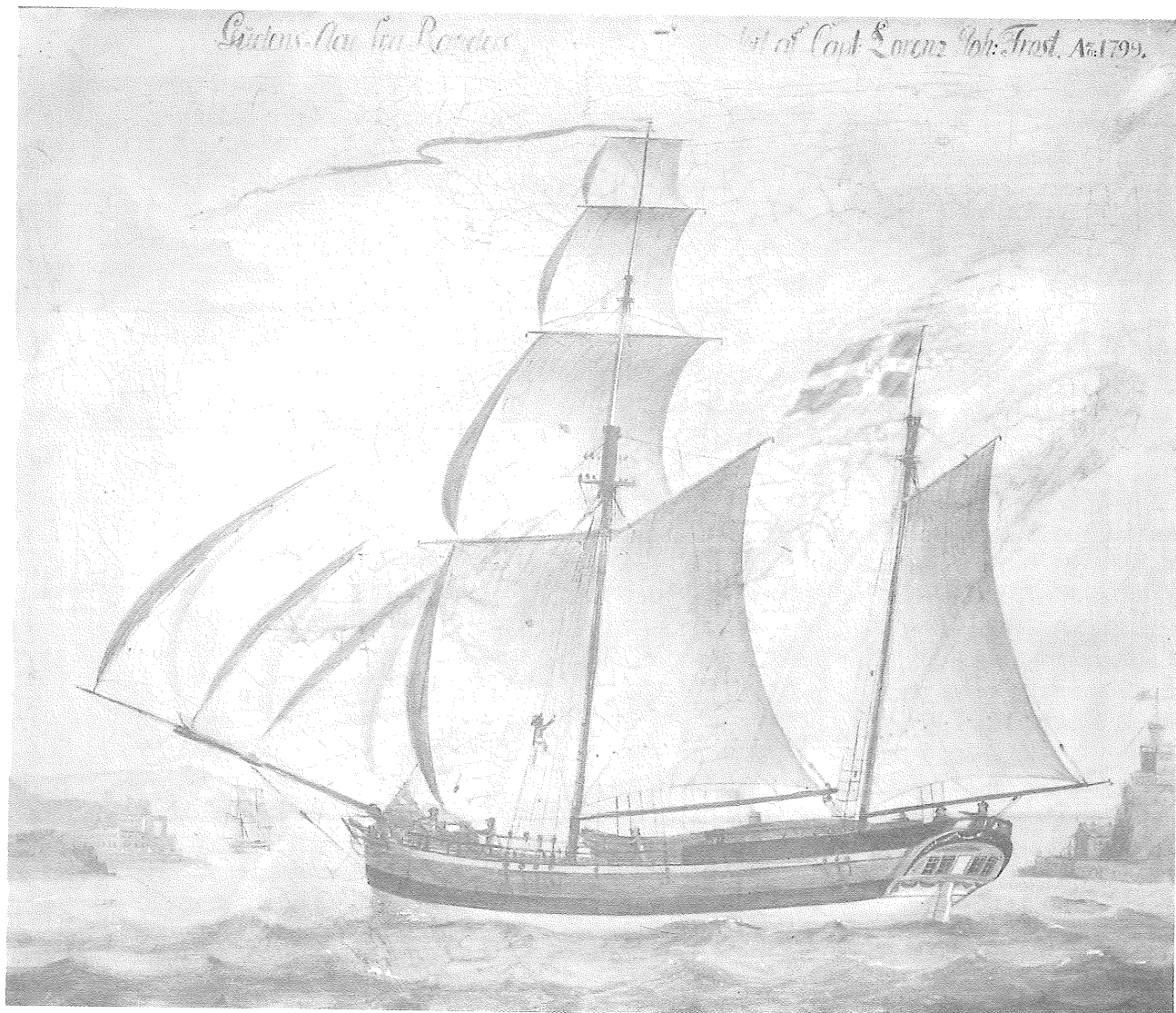
Usigneret oliemaleri af galease "De tre Brødre" af Randers, set under sejl i et smalt farvand, og som teksten fortæller: "Førd af Capitain Peter Witzen fra Randers. Ao 1788". Årstallet overmalet og skal sandsynligvis være 1798. Skibet var bygget i Åbenrå 1794, og dets reder var Rasmus Welling. Privat eje. (Foto: Kulturhistorisk Museum, Randers, Kirsten Nijkamp).

Unsigned oil painting of the galeass "De tre brødre" (The Three Brothers) seen sailing through a narrow waterway and, as the inscription tells us, it is "under the command of Captain Peter Witzen of Randers, in the year 1788". The year has been painted over and should probably read 1798. The ship was built in Aabenraa in 1794 and was owned by Rasmus Welling. Privately owned. (Photo: Kulturhistorisk Museum, Randers, Kirsten Nijkamp).

Usigneret oliemaleri af brigantinen "Gudens=Aae fra Randers ført af Capt. Lorenz Joh. Frost. Aø 1799". Brigantinen "Gudena" blev bygget 1797 i Åbenrå til agent Hans Chr. Hansen i Randers. Det var med sine 66 clstr. nu byens største fartøj. Skibet er portrætteret i Åbenrå fjord, og byen med Sct. Nikolaj kirkes spir ses i baggrunden til venstre. Privat eje. (Foto: Kulturhistorisk Museum, Randers, Kirsten Nijkamp).

Unsigned oil painting of the brigantine "Gudena" of Randers under the command of Capt. Lorenz Joh. Frost, 1799. The "Gudena" was built in Aabenraa in 1797 for Hans Chr. Hansen, an agent in Randers. With its 66 lasts it was the largest ship in the town. The ship is portrayed in the Aabenraa fjord and the town with the spire of St. Nikolaj church can be seen in the background on the left. Privately owned. (Photo: Kulturhistorisk Museum, Randers, Kirsten Nijkamp).

Usigneret oliemaleri af brigantinen "Gudena", svarende til det foregående. Kun er skibet her sat i en Middelhavskulisse. Kulturhistorisk Museum, Randers. (Foto: Kirsten Nijkamp). *Unsigned oil painting of the brigantine "Gudena" which corresponds to the previous picture except that here the ship is set against a Mediterranean background. Kulturhistorisk Museum, Randers. (Photo: Kirsten Nijkamp).*

efter en storm ødelagde riggen endeligt. "Rosenbusken" var på vej fra Randers til Malaga og Livorno²¹.

Meget medtaget og amatørmæssigt o-vermalet er et usigneret oliemaleri af gale-assen "De tre Brødre" af Randers, "Førd af Capitain Peter Witzen fra Randers. Ao 1788". Årstallet er malet op - fejlagtigt - da Peter Witzen først nævnes som skibets fører fra 1790 til 1798. Skibet er set i et smalt farvand mellem to kystprofiler. Også "De tre Brødre" var bygget i Åbenrå, i 1796, og var ført af en nordslesviger og medaille-tager. Peter Witzen var født på Løjt og boede i Åbenrå, da han i 1792 modtog den i dette år af kong Christian VII indstiftede fortjenstmedaille i guld. I efteråret 1791 havde Witzen været undervejs med "De tre Brødre" fra Trondhjem til København med en ladning sild etc. Ud for Eggersund kom skibet ud for en storm, der slog det læk, så det måtte søge ind til byen for at blive repareret. I forbindelse hermed var skipperen så sparsommelig med udgifterne, at Søas-surancekompagniet i København "snart ingen Exempel herpaa har haft" og indstillede Witzen til medaillen, for at opmuntre både ham og andre til fortsat sparsomme-lighed²². Rasmus Welling var reder for "De tre Brødre", og i 1793 fik Witzen borger-skab som skipper i Randers og bolig i et af Wellings huse. Hans Chr. Hansen og Rasmus Welling afsendte 1797 i fællesskab "De tre Brødre" som det første af flere ski-be til Island, hvor de foretagsomme køb-mænd søgte at skabe en fast handel med station i Reykjavik²³. Witzen var jo erfaren med hensyn til den risikofyldte sejlads i de nordlige farvande. "De tre Brødre" overle-

vede Atlantens storme, og i Åbenrå bys rets-protokol for 24. maj 1798 anføres det, at den herboende maler Jes Jessen med skip-per Peter Witzen har afsendt fire skilderier i rammer til Randers. Før afgang d. 25. maj får Witzen lastrummet fyldt op med bødkerverer. De fire skilderier er der om-hyggeligt blevet taget vare på i skipperens salon agter.

Et skibsportræt af samme karakter som de foregående og ligeledes usigneret viser briggen "Ebenetzer ført af Capt: Paul Paul-sen Ao 1801". Som de øvrige er det set sej-lende for vinden i en fjord eller et andet smalt farvand. To andre større skibe i bag-grunden fører Dannebrog. Briggen, der kun var på 42 clstr. var bygget på Fyn 1783, men et bilbrev dateret Troense 1795 frem-lægges ved skibets salg i 1814. Nok så væ-sentligt i denne sammenhæng er, at skibet i 1801 var i Åbenrå, hvorfra et rekonstruk-tionsbrev fra værftet er dateret 29. maj 1801. Korresponderende reder var køb-mand i Randers Jacob Friis indtil 1810, hvor Rasmus Welling overtager ansvaret og står som ejer af skibet til sin død i 1813. I dette år omtales den lille brig som galease, den er altså blevet rigget ned. Else Cathri-ne Welling stod i det følgende år som reder for "Ebenetzer" såvel som for de øvrige ski-be, Rasmus Welling ejede.

Jes Jessen som skibsportrætmaler

Ganske mange af de kunstnere, der specia-liserede sig i at udføre skibsportrætter, hav-de selv en fortid til søs. De kendte af selvsyn den åbne sø med de store bølger. Anderle-des forholdt det sig med Jes Jessen, hvis vi tillader os at tilskrive ham, eller i hvert fald

give ham en andel i de her omtalte skibsportrætter. Han har øjensynlig aldrig selv været længere til søs, end at det faste land var at se til begge sider. Blandt skibsportrætmalerne skiller han sig ud ved som kulisse at vælge det smalle farvand, der enten i bogstaveligste forstand er Åbenrå fjord, eller det er et tilsvarende indelukket farvand, som af maleren gøres eksotisk ved, at han anbringer fæstningsruiner og fremmedartede bygninger på kysterne ned mod vandet. Også farvelægningen har sin betydning. Males kysterne i gråbrune eller gråviolette toner betyder det, at vi er i Middelhavet²⁴. Også ved valget af teknik og materiale, at de er malet i olie på lærred, adskiller denne gruppe skibsportrætter sig fra de øvrige kendte skibsbilleder fra årtierne før og omkring år 1800. Alle disse er med undtagelse af de mere officielle portrætter af flåde- og kompagniskibe udført i vandfarve/gouache på papir eller pap.

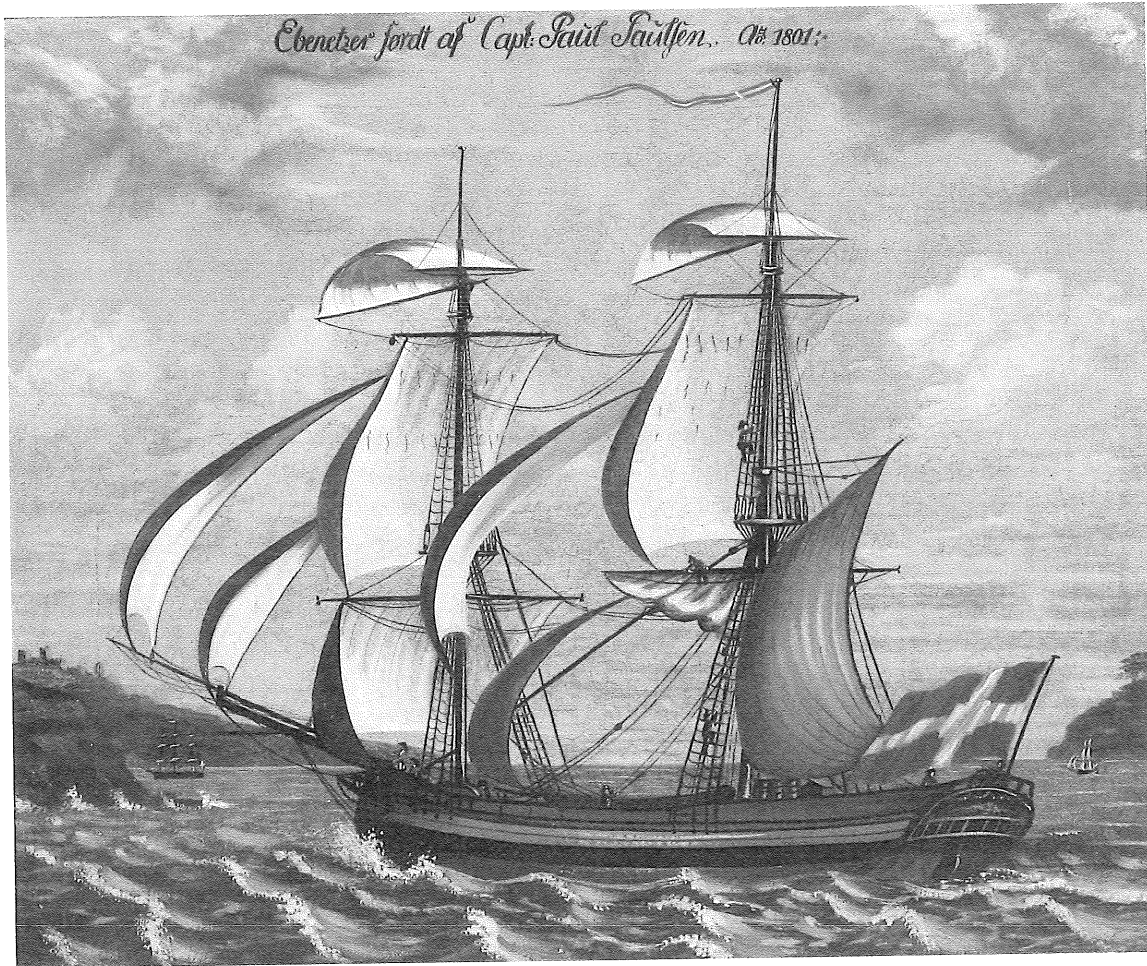
Skibsportrætmaleriet var som genre ret ny. Det var i Middelhavets havnebyer, at skipperne stiftede bekendtskab med disse bestillingsarbejder, hvor skipperen fik sit skib afmalet i to, måske endda i tre positioner ud for en havn eller kyst og til slut fik skibets og sit eget navn skrevet eller malet på billedet²⁵. På museet i Åbenrå kan vi i dag blandt de ældste skibsbilleder se to portrætter som Martin Bahnsen jun. fik tegnet af sin fregat "Die Hoffnung" ud for to kendte og karakteristiske italienske havnebyer, i 1792 af Guiseppe Fedi ud for Ancona og et udateret og ubetegnet ud for Markuspladsen i Venezia. En og anden skipper forsøgte sig selv i genren, men som professionel skibsportrætmaler synes Jes

Jessen at have været Danmarks første i et borgerligt miljø. Landets orlogsflåde havde længe haft sine portrættører. Jes Jessens måde at anbringe skibet på i vandet set enten for eller agten for tværs var mere krævende end praksis for de fleste skibsportrætmalere, der så skibet lige fra siden samt bagfra mod det præsentable agterspejl. Det er svært at pege på et forbillede for Jes Jessen, for han er en af de ældste kendte inden for genren overhovedet. Og i øvrigt forekommer udformningen af hans portrætter af skibe at være lige så personlig, som hans personportrætter var det.

Endnu nogle større kirkearbejder, dvs. både alterbilleder og almindelig staffing af inventaret udførte Jes Jessen i 1803 og 1804, men herefter synes hans kræfter at være aftagende. Alene den daglige omgang med datidens giftige pigmenter virkede nedbrydende, og han døde den 9. april 1807. Men Jes Jessens virke i Åbenrå satte sig langtrækkende spor.

Jes Jessen og Eckersberg

Da Jes Jessen i eftersommeren 1797 vendte tilbage fra Randers, blev han en dag opsøgt af en stor dreng udenbys fra, der ville i lære på værkstedet. Han var fra Blans i Sundevad og hed Christoffer Wilhelm Eckersberg. For at gøre et godt indtryk på mesteren havde drengen et skibsbillede med, som han havde kopieret efter et billede, Jes Jessen havde malet i et portrum i Skibbrogade²⁶. Drengen kom i lære samtidig med, at han gik i skole og blev konfirmeret. I tre år blev Eckersberg i værkstedet på Kirkepladsen. Herefter kom han til en malermester Jessen i Flensborg og herfra, takket

Usigneret oliemaleri af brig "Ebenetzer ført af Capt. Paul Paulsen. A° 1801". Skibet hørte hjemme i Randers, men var på værftsbesøg i Åbenrå i 1801. Billedets ramme svarer ganske til rammerne omkring præsteparret Hansens portrætter, malet af Jes Jessen 1788. Handels- og Søfartsmuseet.

Unsigned oil painting of the brig "Ebenetzer" under the command of Capt. Paul Paulsen, 1801. The ship's home port was Randers but it was on a visit to the shipyard in Aabenraa in 1801. The picture frame corresponds exactly to the frames on the portraits of the vicar Jørgen Hansen and his wife, which were painted by Jes Jessen in 1788. Danish Maritime Museum.

Udsigt over Åbenrå set fra Galgebakken. 84 x 116 cm. Signeret nederst t.v. "Jes Jessens Apenradensis 1803". Billedet er nedarvet gennem rebslagerslægten Garben. Motivet blev gentaget af den senere så berømte maler C.W. Eckersberg, der stod i lære hos Jes Jessen i tre år fra 1797. Åbenrå Museum. (Foto: N. Elswing).

View of Aabenraa seen from Galgebakken. 84 x 116 cm. Signed bottom left "Jes Jessen Apenradensis 1803". The picture has been handed down through the generations in a family of rope-makers called Garben. The subject matter was repeated by C.W. Eckersberg, Jes Jessen's apprentice for three years, who was later to become very famous. Aabenraa Museum. (Photo: N. Elswing).

være en række lokale sponsorer, til Kunstakademiet i København. I sin senere bane som kunstner kom C.W. Eckersberg især til at gøre sig gældende som portræt- og marinemaler.

Jes Jessens enke førte værkstedet videre nogle år, mens hans to sønner, Peter og Johan Heinrich gik til søs og blev skibsførere. Gennem Eckersbergs dagbøger kan vi se, at de holdt kontakten med den gamle læredreng vedlige. De besøgte ham, når deres skib var i København, og han besøgte dem.

Litteratur:

Bondesen, Peter: Byens portrætter. Portrætsamlingen på Randers rådhus. Historisk årbog fra Randers amt, 1980, s. 167 ff.

Samme: Jes Jessens Randers-prospekt fra 1797. Historisk årbog fra Randers amt, 1982, s. 33-38.

Henningsen, Lars N.: Urmagerfamilien Green og snedker Lorenz Nielsen. Nordslesvigske Museer 16-1989, s. 84-103.

Holdt, Jes M.: Gårde og slægter i Løjt sogn. Skrifter udg. af Hist. Samf. f. Sdrjylland, nr. 55. Åbenrå 1982.

Johansen, Hans Chr.: Åbenråskibes sejlads i Middelhavet omkring år 1800. Sønderjyske årbøger 1989, s. 167-182.

Løjt sogns historie, red. H.H. Worsøe. Skrifter udg. af Hist. Samf. f. Sdrjylland, nr. 66 Åbenrå 1988. Især afsnittet om søfarten v. Carsten P. Rasmussen.

Poulsen, Hanne: Jes Jessen. Maleren fra Åbenrå. Historisk Samf. f. Sdrjylland, 1971.

Samme: Danske skibsportrætmalere. Fogtdal 1985. Randers Købstads historie I-II v. Povl v. Spreckelsen. 1952.

Redlefsen, Ellen: En stambog fra Åbenrå på Flensborg Museum. Sønderjysk Månedsskrift 2. 1977, s. 34-44.

Schlaikie, H.: Aabenraa Søfarts Historie. Åbenrå 1929.

Stadfeldt, S.A.: Chorografisk og oeconomic Beskrivelse over Randers Købstad. 1804.

Johan Heinrich synes at have været den, der arvede faderens kunstneriske anlæg. Måske derfor forærede Eckersberg ham i april 1829 et lille maleri af fregatten "Freja". Det er endnu i slægtens eje. Johan Heinrich Jessen (1792-1866) udførte lejlighedsvis skibsportrætter, både af de skibe han selv førte, men også af andre. Det ældste kendte er fra 1826. Men det var han ikke den eneste skibsfører i Åbenrå, der gjorde. Skibsportrættet var nu på vej ind i sin mest blomstrende periode.

Stevnsborg, Lars: Fortjentsmedaljen 1792-1839. Ordenshistorisk Selskab 1989.

Søköbstaden Randers, flodhavn og købmandsby, v. O. Warthoe-Hansen, Henrik Fode og Finn H. Lauridsen. Udg. af Randers Skipperlaug og Randers amts historiske samfund. 1980.

Utrykte kilder

Ved forstudierne til min bog om Jes Jessen gennemgik jeg på Landsarkivet i Åbenrå (LA Åb) de relevante folketællinger, kirkebøger, skattelister, bøderegistre etc. Nuvær. landsarkivar Hans H. Worsøe hjalp med at gennemgå de offentlige regnskaber. Hvor de givne oplysninger naturligt kan henføres til disse kilder, er de ikke yderligere belyst ved note.

Til den foreliggende artikel er gennemgået Åbenrås skibslister (LA Åb, Åbenrå 165 a-c) 1780-1800 samt Åbenrå bys retsprotokoller (LA Åb. Åbenrå bys retsbetjentarkiv nr. 881-883) 1795, (1796 mgl.)-1799.

Med hensyn til forholdene i Randers er oplysningerne taget fra den opgivne litteratur, udskrifterne på Handels- og Søfartsmuseet af byens skibslister suppleret med uvurderlig hjælp fra Kulturhistorisk Museum og Lokalthistorisk Arkiv i Randers.

Noter

- ¹ Schlesvig-Holst. Kunstkalender (Jahrbuch), 1920 p. 44, 53. Thieme-Becker Künstlerlexikon, 1925, bd. XVIII, 541.
- ² Bestemmelsen gjaldt for København, men blev efterlignet i provinsen. Chr. Axel Jensen: Maling og Staffering i gamle Dage. Haandværkets Bog, Malerfaget, 1936.
- ³ RA. Kunstakademiets Arkiv, nr. 169 b.
- ⁴ Redlefsen s. 39.
- ⁵ Oplysninger fra billedejerne og konservator Steen Bjarnhof 1966.
- ⁶ Fregat "Æolus" var konstrueret og bygget som defensionsfregat, hvilket ses på den usædvanlige armering. Derfor er konstruktionstegningerne bevaret på Rigsarkivet.
- ⁷ F.eks. W. Oesau: Hamburgs Grönlandsfahrt, Hamburg 1955, forsatsblad, s. 91 og 92, portrætbilleder af købmænd og redere i familien Roosens.
- ⁸ Eckersbergs dagbøger, Det Kgl. Bibl., d. 4. Dec. 1827 og 28-29. Juli 1829.
- ⁹ Formueforhold nævnes af Johansen s. 180-182 og Carsten P. Rasmussen s. 104-106.
- ¹⁰ Venligst meddelt af lektor Henrik Fangel, Historiske Samlinger, LA Åb. Huset blev besøgt af Nationalmuseets Bondegårdsundersøgelser 1947.
- ¹¹ Åbenrå bys retsprotokol, LA Åb nr. 881.
- ¹² Gjorde ved en omfattende litterær produktion oprør mod tidens fornufsprægede religion og blev senere en af de første "Grundtvigianere". Blev 1808 sognepræst i Assens.
- ¹³ Legatstifteren, Grosserer Niels Brocks og Hustru Lene f. Bredals Slægt samlet og udg. af P.J. Schmidt, 5. udg. Kbh. 1891.
- ¹⁴ Søkøbstaden Randers s. 15-18, 121.
- ¹⁵ Stadfeldt s. 53, 252-356.
- ¹⁶ Samme s. 53.
- ¹⁷ I sin publicering af prospektet argumenterer Peter Bondesen yderligere for, at billedet skulle være bestilt af Jens Finsteen. Et modargument kan være, at maleren har set udsigten fra det mest oplagte sted uden hensyn til grundejerne.
- ¹⁸ Hermann Frees havde certifikat som skibsfører og førte i 1787 tremastet galiot "Die Frau Maria". I 1806 fik han borgerskab som købmand.
- ¹⁹ Vikingen 1939 nr. 11 s. 11. Maskinmester Frost fortæller historien om Lor. Johs. Frosts trængsler med "Rosenbusken".
- ²⁰ Begge billeder tilhørte Kulturhistorisk Museum, Randers, der afgav det ene til Fa. Randers Reb, det andet blev deponeret på Lokalhistorisk Arkiv.
- ²¹ Stevnsborg s. 37-40, 133-134
- ²² Samme s. 19-20, 129-130.
- ²³ Søkøbstaden Randers s. 127. R.A. Rentekammeret 373.121. Protokol...1787-1841, her Islandske Søe Passe for Aaret 1797, No. 37.
- ²⁴ Søfolkene kunne netop på den tid fra Middelhavets havnebyer (uvist hvilken eller hvilke) hjembringe romantiske havnebilleder, der netop var holdt i grålige toner. F.eks. H&S 756:49.
- ²⁵ Poulsen, Skibsportrætmalere s. 26-30.
- ²⁶ E. Hannover: Maleren C.W. Eckersberg. Kunstforen. i Kbh. 1898, s. 6-7.

A Group of Portraits of Seafarers and Ships from the End of the 18th Century

Summary

The painting of portraits of the middle classes became common in Denmark during the 18th century. This kind of painting was mostly confined to the capital, Copenhagen, a fact which makes this group of about 35 portraits all the more noteworthy. They hail mainly from two maritime provincial towns in Eastern Jutland, Aabenraa and Randers. Most of them were the work of a master painter in Aabenraa called Jes Jessen (1743-1807), who had no formal artistic training but was inspired by his younger brother Peter. The latter was trained at the Art Academy in Copenhagen and although he died at an early age he still managed to paint a number of portraits including some in Aabenraa.

The fleet of ships which had its home port in Aabenraa was remarkable in as much as most of the ships were quite big. It was largely the ship masters and joint owners of these ships who commissioned portraits of themselves and their wives. This circle of people, which Jes Jessen himself had married into, was German-speaking, as opposed to the local country people who spoke Danish.

The preserved portraits of Peter Jessen are all from the period 1779-1781, which was the year of his death. The earliest known portraits by Jes Jessen bear the date 1783, and they depict a local ship master, Hans Peter Festersen, and a ship's captain from Copenhagen named Eilert Madsen, who was in Aabenraa to supervise the building of his ship.

In his portraits of ship masters Jes Jessen has their ships lying at anchor in the background, but even a proper ship portrait, painted in oil on canvas in 1793, shows that Jes Jessen was one of the earliest painters in Denmark to practise this genre.

An important merchant in Randers by the name of Hans Christian Hansen had heard of Jes Jessen or seen examples of his work. A little note in the town archives in Aabenraa shows that he had three framed pictures sent up to him from Aabenraa in October 1795. Another Randers merchant called Rasmus

Welling was painted by Jes Jessen in Aabenraa and the picture was dated August 20th 1796. At the end of that year Jes Jessen travelled to Randers himself and painted a representative portrait of the mayor as well as a number of the town's most distinguished citizens and their wives. Most of these citizens too owed their prosperity to shipping. Jes Jessen painted a prospect of Randers, just as he had painted two of Aabenraa. The frames were made by an Aabenraa cabinet maker called Lorenz Nielsen, who was widely renowned for his superb neoclassicist wood carvings. Records show that Jes Jessen and Lorenz Nielsen sent about 25 frames and framed pictures to Randers in the years 1795-98.

However, there are also other ship portraits associated with Randers and the people depicted in Jes Jessen's portraits. They are painted in oil on canvas as opposed to the watercolours from the ports of the Mediterranean which were common at the time. The image of the ship in these oil paintings bears so great a resemblance to the documented ship pictures of Jes Jessen that it can hardly be a coincidence. However, these pictures bear only the inscription characteristic of ship portraits, without any painter's signature.

The ship pictures, like most of the portraits, are in rather poor condition. The paint is peeling off and more and more of Jes Jessen's pictures are being transferred to new canvas during conservation. Since the painter usually designated and signed his pictures on the back of the canvas this kind of restoration means a loss of documentation value.

When Jes Jessen returned from Randers in the summer of 1797 he took on a 14-year old apprentice named C.W. Eckersberg, who, after finishing his training as a craftsman, was accepted at the Art Academy in Copenhagen. Here he became a professor of great renown and was given the title of "father of Danish painting" by art historians.